

Univerzita Karlova
Pedagogická fakulta
Katedra psychologie

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Vliv konverze k římskokatolické církvi na změnu vědomí vlastní účinnosti
The influence of religious conversion to the Roman Catholic Church on the
change of self-efficacy

Bc. Štěpánka Lopaurová

Vedoucí práce: PhDr. Andrea Beláňová, Ph.D.
Studijní program: Psychologie
Studijní obor: Psychologie

2019

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma Vliv konverze k římskokatolické církvi na změnu vědomí vlastní účinnosti vypracovala pod vedením vedoucího práce samostatně za použití v práci uvedených pramenů a literatury. Dále potvrzuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze 6. 12. 2019

.....

podpis

Poděkování věnuji své vedoucí práci PhDr. Andree Beláňové, Ph.D. za odborné a trpělivé vedení, možnost konzultací a podnětnou zpětnou vazbu. Také všem mým informantům, kteří mi ochotně věnovali svůj čas a dovolili mi nahlédnout do jejich životů. Dále mé rodině a přátelům za jejich podporu.

ABSTRAKT

Diplomová práce se zabývá náboženskou konverzí a změnami, které tento obrat člověka provází. Konkrétně se věnuje konverzi k římskokatolické církvi a změně vědomí vlastní účinnosti. Cílem je odpovědět na otázky, jakým způsobem popisují konvertité sebe jako aktivní činitele v životě před konverzí a po ní a jakou roli v tomto popisu hraje víra v Boha a pocíťovaný vztah s ním. Dále jak se změnilo vědomí vlastní účinnosti vlivem náboženské víry – tedy jak vnímají konvertité sami sebe jako schopné ovlivňovat svůj život. V tom nejširším smyslu by měla práce přispívat k pochopení člověka, jeho motivů a prožívání také za pomoci jeho duchovní složky.

Výzkum byl proveden kvalitativně, formou polostrukturovaných rozhovorů s deseti konvertity, kteří se část svého života považovali za nevěřící, poté prošli zkušeností, kterou pojmenovávají jako náboženskou konverzi, nechali se pokřtít a vstoupili do římskokatolické církve. V současné době se považují za praktikující věřící.

Výsledky ukazují, že vlivem získané víry dochází ke změnám v několika oblastech, jako je víra v nedostatek kompetencí řídit vlastní život, pocíťování způsobilosti a aktivizace jedince zvláště prosociálním směrem i přes uvědomování si vlastních limitů, dále subjektivně lepší zvládnání náročných situací a odlišné zdroje vědomí vlastní účinnosti. S těmito zjištěními také souvisí změna popisu své aktivní nebo pasivní role jedince, například v příběhu konverze.

KLÍČOVÁ SLOVA

náboženská konverze, změna osobnosti, vědomí vlastní účinnosti, římskokatolická církev, psychologie náboženství

ABSTRACT

The diploma thesis deals with religious conversion and changes that accompany this turn of man. Specifically, it deals with the conversion to the Roman Catholic Church and the change of self-efficacy. The goal is to answer the questions of how converts describe themselves as active agents in life before and after conversion, and what role does faith in God and the perceived relationship with him plays in this description. Furthermore, how the self-efficacy has changed due to religious beliefs - that is, how converts perceive themselves as capable of influencing their lives. In the broadest sense, the work should contribute to the understanding of man, his motives and experience, also by using his spiritual component.

The research was made qualitatively, in the form of semi-structured interviews with ten converts, who for some part of their lives considered themselves to be unbelievers, then they went through the experience they call a religious conversion, got baptized and joined the Roman Catholic Church. They are now practicing believers.

The results show that due to the belief gained, there are changes in several areas, such as belief in the lack of competence to manage one's own life, the feeling capability and activating an individual in a particularly pro-social direction despite awareness of one's own limits, then subjectively better coping difficulty situations and different sources of self-efficacy. Also related to these findings is a change in the description of one's active or passive role of individual, for example in the conversion story.

KEYWORDS

religious conversion, personality change, self-efficacy, the Roman Catholic Church, psychology of religion

OBSAH

ÚVOD.....	8
TEORETICKÁ ČÁST.....	10
1 PSYCHOLOGIE NÁBOŽENSTVÍ.....	11
2 NÁBOŽENSKÁ KONVERZE.....	14
2.1 K teorii a výzkumům náboženské konverze.....	14
2.2 Narativní přístup ve výzkumu náboženské konverze.....	17
2.2.1 Psychologické výzkumy náboženské konverze a narativní perspektiva.....	18
2.3 Náboženská konverze a změna osobnosti.....	19
2.4 Konverze ke křesťanství.....	20
3 VĚDOMÍ VLASTNÍ ÚČINNOSTI (SELF-EFFICACY).....	22
3.1 Vztah konverze a vědomí vlastní účinnosti.....	24
3.2 Hlavní zdroje vědomí vlastní účinnosti.....	26
PRAKTICKÁ ČÁST.....	28
4 METODOLOGIE PRÁCE.....	28
4.1 Popis výzkumného prostředí.....	28
4.1.1 Římskokatolická církev ve světě a v České republice.....	29
4.1.2 Náboženské prostředí římskokatolické církve.....	30
4.1.3 Katolické pojetí Boha.....	31
4.1.4 Rituály.....	32
4.2 Vymezení mé pozice ve výzkumu.....	34
4.3 Průběh výzkumu.....	35
4.3.1 Cíl výzkumu.....	35
4.3.2 Výběr a popis výzkumného vzorku.....	36
4.3.3 Metody sběru dat.....	37

4.3.4 Téma rozhovoru.....	38
5 ANALÝZA ROZHovorŮ.....	39
5.1 Změna vědomí vlastní účinnosti.....	39
5.1.1 Vnímání schopnosti ovlivňovat dění.....	40
5.1.2 Pocit způsobilosti i přes uvědomění si vlastních limitů.....	43
5.1.3 Přístup k náročným životním situacím.....	50
5.1.4 Jiné zdroje vědomí vlastní účinnosti.....	51
5.2 Vnímání sama sebe jako aktivního subjektu.....	56
5.2.1 Průběh konverze a aktivita/pasivita konvertity.....	56
5.2.2 Aktivita ve zvládnání náročných životních situacích.....	60
5.3 Shrnutí.....	64
5.3.1 Jak se vlivem konverze mění vědomí vlastní účinnosti?.....	64
5.3.2 Jak informanti popisují sami sebe jako aktivní subjekty v životě?.....	65
6 DISKUZE.....	67
6.1 Limity práce.....	71
7 ZÁVĚR.....	74
SEZNAM LITERATURY.....	76
SEZNAM ELEKTRONICKÝCH ZDROJŮ.....	80

ÚVOD

Má diplomová práce je zaměřena na vliv konverze k římskokatolické církvi na změnu vědomí vlastní účinnosti. Chtěla jsem se více věnovat náboženské konverzi a jejím psychologickým aspektům – psychologickým změnám, které ji provázejí. Zkoumání vlivu náboženské víry na osobnost člověka přispívá ke snaze pochopit a popsat člověka v jeho celistvosti.

O náboženskosti či spirituální stránce člověka pojednává zvláště humanistická psychologie. Pavel Říčan (2010) tvrdí, že tvoří aspoň u některých jedinců „integrující centrum motivů, postojů a citů i kognitivní orientace, jádro osobní identity a smyslu života.“ (s. 152). Ze zahraničních autorů jmenuji například Ralpa L. Piedmonta (1999), který se domnívá, že spiritualita by mohla být šestou dimenzí osobnosti člověka.

Dalším důležitým autorem je Viktor Emanuel Frankl. Ústředním pojmem jeho teorie a metody – logoterapie – je smysl života, jako hlavní činitel osobnosti člověka. Frankl (1995) říká: „Musíme se ptát, není-li na čase vidět v rámci psychoterapie lidskou existenci nejen v její hloubce, ale také v její výši – tím ovšem vědomě přesahuje nejen nad stupeň fyzického, ale také nad stupeň psychického a principiálně zahrnuje i oblast duchovního.“ (s. 21).

Tato práce by tedy měla přispět k holistickému, bio-psycho-socio-spirituálnímu pohledu na člověka.

Sama se pohybuji v prostředí římskokatolické církve. Zajímala mě tedy souvislost členství v této náboženské skupině a vyznávání katolické víry s osobnostními změnami, které nastanou po konverzi k tomuto náboženství.

Práce je členěna na dva hlavní oddíly – teoretickou a praktickou část. Teoretická část uvádí do tématu výzkumu. Představuje výzkumy již proběhlé a dále teorie, o které se opírám. V praktické části jsou prezentovány výsledky kvalitativního výzkumu, kde byl mapován život mých informantů před i po náboženské konverzi a dále to, jak oni sami subjektivně vnímají svoji změnu a v jakých oblastech. Postupně se vynořilo zajímavé téma hodnocení sama sebe, či vnímání sama sebe jako subjektu, který je činný. Jedná se o přesvědčení daného jedince o tom, zda a jak on sám může nebo nemůže ovlivňovat dění ve svém

životě, co je podle sebe schopen v životě zvládnout, co může naplánovat a co již není v jeho rukou.

Podle Alberta Bandury (1997) je základem činnosti a důležitým předpokladem pro motivaci člověka jednat, vědomí vlastní účinnosti, které se vztahuje k přesvědčení o vlastních schopnostech jedince organizovat a ovlivňovat dění tak, aby dosáhl úspěchu. Tento vliv může být přitom uplatňován jak na regulaci psychických procesů a stavů jedince, tak na regulaci jeho činností, či na změnu podmínek prostředí. Diplomová práce se věnuje změnám v této oblasti po náboženské konverzi a z perspektivy člověka, který silně prožívá úzký vztah s Bohem. Ústředním tématem je tedy vědomí vlastní účinnosti jako součást Já.

Závěrečný díl diplomové práce shrnuje mé poznatky a dále obsahuje diskusi, kde své výsledky srovnávám s jinými výzkumy a teorií.

TEORETICKÁ ČÁST

V následujících kapitolách se budu zabývat teoretickým rámcem tématu, které je předmětem této diplomové práce. Jak již bylo řečeno v úvodu, zabývám se náboženskou konverzí a změnou, která tento obrat člověka provází. Konkrétně mne zajímala změna ve vnímání sebe sama jako subjektu, který má nebo nemá vliv na svůj život, okolní dění.

První kapitoly jsou proto věnovány psychologii náboženství a otázce, jaké místo tato disciplína zaujímá v psychologii jako takové, proč je důležité vůbec se zabývat tématem náboženství a jaké aspekty náboženství jsou v centru jejího zájmu.

Další kapitoly pojednávají o náboženské konverzi, což je jedno z hlavních témat psychologie náboženství, zvláště koncem 19. století a dále pak v průběhu století 20. Představeny jsou také narativní výzkumy konverze, protože z narativní perspektivy je psána i tato práce. Uvádím také výzkumy jejichž předmětem je náboženská konverze a změna osobnosti člověka.

V kapitole o vědomí vlastní účinnosti vysvětluji teorii Alberta Bandury. Na základě této teorie v analytické části diplomové práce popisuji závěry, jenž z výzkumu vyplynuly. Poté je dávám do vztahu s prožíváním víry v Boha, které mí informanti popisují a na základě kterého se podle mého předpokladu tento aspekt Já mění.

1 PSYCHOLOGIE NÁBOŽENSTVÍ

Má práce se zabývá změnou vědomí vlastní účinnosti v životě jedince. Přičemž jde o takovou změnu, která nastala po náboženské konverzi, tedy po získání či nalezení náboženské víry nebo přesvědčení. Tato změna je považována za vyplývající z náboženské víry, protože informanti sami ji se svojí vírou a vztahem k Bohu dávají do souvislosti. Proto se v následující kapitole v krátkosti věnuji aplikované disciplíně psychologie – psychologii náboženství – a jejím souvislostem s touto prací. Popisuji, proč se psychologie vůbec zabývá náboženstvím, jaké aspekty zkoumá u nábožensky smýšlejícího jedince a jaké možné vlivy náboženské víry na člověka byly v historii zjišťovány. Také stručně zmiňuji, v jakých oblastech se náboženství promítá do psychiky a jednání člověka.

Více než osm z deseti lidí se hlásí k nějaké náboženské skupině. Z demografické studie Pew Research z roku 2010¹ vyplynulo, že přibližně šest miliard lidí se hlásí k víře nebo nějakému náboženství, což představuje 84% světové populace. 1,1 miliardy nemá žádné náboženské vyznání, ale i do této skupiny mohou patřit lidé, kteří mají určité duchovní přesvědčení, ale neidentifikují se s konkrétní vírou či náboženskou institucí (tamtéž).

Pro většinu lidí na světě tedy hraje náboženská víra důležitou roli nebo je aspoň vědomou součástí jejich života, ať už se na něm viditelně projevuje nebo ne. I podle výše zmiňovaného výzkumu to samozřejmě nezahrnuje pouze lidi patřící do náboženské skupiny, ale i ty, kteří individuálně prožívají duchovní rozměr či přesah sama sebe. Jestliže tedy pomocí psychologie chceme co nejlépe popsat chování a prožívání člověka a porozumět mu, nutně do něj na základě těchto faktů musíme zahrnout i výzkum této oblasti a jejího vlivu na člověka. Spolu s Raymondem F. Paloutzianem a Johnem W. Santrockem (2002) tedy můžeme říci, že znalost psychologických dimenzí náboženství zlepšuje naše chápání lidského chování a mentálních procesů, které by bez psychologie náboženství bylo neúplné.

Psychologie náboženství byla součástí psychologie jako takové brzy od jejího vzniku. V roce 1899 vydává Edwin D. Starbuck Psychologii náboženství a o několik let později, v roce 1902, vychází Druhy náboženské zkušenosti Williama Jamese. Obojí je pro zkoumání psychologie náboženství stěžejním dílem.

1 <https://www.pewforum.org/2012/12/18/global-religious-landscape-exec/>

Říčan (2002) shrnuje pod předměty výzkumu tohoto oboru psychologie „psychické jevy náboženského rázu“, náboženské prožívání a jeho vnější projevy. Konkrétněji uvádím několik výzkumů, se kterými v textu dále pracuji a které se vztahují k diplomové práci:

Psychologie náboženství se zabývá mimo jiné osobnostními změnami po náboženské konverzi (Paloutzian a kol., 1999), nebo aspekty osobností více inklinujících k náboženskému založení či případně k následné konverzi, o kterých mluví Lewis R. Rambo (1993), když vysvětluje náboženskou konverzi jako proces s několika proměnnými. Právě osobnost konvertity je jednou z nich.

Dále se například zkoumaly souvislosti fyzického a mentálního zdraví a náboženské víry, copingové strategie a jejich efektivita ve vztahu s náboženstvím (Pargament, 1997) či atribuční kauzalita u věřících lidí, konkrétně v jakých situacích věřící lidé připisují hlavní roli v událostech sobě, osudu, či Bohu (Spilka and Schmidt, 1983). Poslední zmiňovaný výzkum vychází z teorie atribuce Fritze Heidera (1958) a Bernarda Weinera (1986). Týká se hodnocení situací podle toho, zda je vyhodnotíme jako způsobené mnou samotnou, nebo vnějšími vlivy. Na základě této teorie tedy dění přisuzujeme vnitřní nebo vnější příčinu.

Mezi jednotlivými náboženstvími, církvemi a individuálním náboženským prožíváním jednotlivců jistě existuje mnoho rozdílů. Religiozita, čili náboženskost jako taková, však má společné znaky. Charles Y. Glock (1962) například rozlišuje několik hlavních dimenzí religiozity ve svém výzkumu náboženského závazku. O něm mimochodem mluví i Kenneth I. Pargament (1997), když říká, že tento závazek k posvátnu má vliv na změnu systému self po náboženské konverzi. Dimenze Glock nazývá jako zkušenostní, rituální, ideologické, intelektuální a následné. Do těchto jednotlivých dimenzí pak patří náboženská víra, náboženská praxe, náboženský pocit, náboženské znalosti a náboženské účinky.

Všechny tyto oblasti, které jsou součástí religiozity, se vztahují k předmětům zkoumání psychologie, ať už se jedná o představy a konkrétní obsahy dané náboženské víry a kognitivní procesy s nimi spojené, či o náboženské chování, jako jsou například různé rituální úkony. Z těchto oblastí je také zřejmé, že náboženství se promítá do psychiky člověka i do jeho vnějších projevů.

Jak moc náboženství ovlivňuje život jednotlivce, se ale může lišit i na základě toho, zda je náboženská víra přijata vnitřně, jedná se o mé vlastní přesvědčení a o vnitřní motivaci,

nebo o motivaci vnější, kdy je náboženství využíváno k dosahování určitých cílů. V prvním případě člověk žije náboženství, vědomě se snaží svoji víru do života přenášet, aby jím prostupovala a byla na něm patrná. Jedinci s vnější motivací náboženství nevnímají jako to nejdůležitější v jejich životě a zásadní pro ně je, jak z něho profitují (Allport and Ross, 1967).

Významným předmětem zkoumání psychologie náboženství byla už od jejích počátků náboženská konverze. Nárůst vzniku nových náboženských hnutí koncem 19. století způsobil, že psychologie se začala více zabývat tímto fenoménem, kterému se i já podrobněji věnuji níže, a bylo publikováno mnoho teorií konverze z různých vědeckých perspektiv, jako například psychologie nebo sociologie (Paloutzian a kol., 1999; Snow and Machalek, 1984; Rambo, 1993; Richardson, 1985; a další).

Psychologii zajímala motivace lidí, kteří se k těmto hnutím přidávali a kteří konvertovali a samozřejmě také přesvědčovací mechanismy (typu brainwashing), které se někdy u těchto hnutí objevovaly. Existují teorie, které vysvětlují možné důvody konverze. Jsou to teorie vycházející z teorie attachmentu, psychoanalýzy či sociální teorie kladoucí důraz na vliv skupiny.

2 NÁBOŽENSKÁ KONVERZE

Jak již bylo řečeno v úvodní části, v diplomové práci se zabývám otázkou, jak jedinci, kteří prošli náboženskou konverzí, vnímají a popisují sami sebe jako schopné ovlivnit a ovlivňující svůj život. Konkrétně se zabývám tématem vědomí vlastní účinnosti, a jak se vnímání tohoto aspektu mění vlivem náboženské konverze a nově vzniklého či objeveného vztahu s Bohem. Proces náboženské konverze je tedy v této práci důležitou proměnnou v životě mých informantů, ve změně jejich vědomí vlastní účinnosti a ve způsobu, jakým tento jev implicitně i explicitně popisují. Proto tuto kapitolu věnuji definici náboženské konverze jako takové, spolu s příklady několika teorií, které se tomuto tématu věnují.

Zmiňuji teorie psychologické i sociologické. Přestože zde zkoumám vlivy náboženské konverze z psychologického hlediska, jsem přesvědčena, že i výzkumné práce vzniklé na poli sociologie mají co říci a celkově přispívají ke komplexnímu pohledu na konverzi a s psychologií se často protínají, vzájemně se doplňují a obohacují.

V kapitole další se pak budu zabývat konkrétně konverzí ke křesťanství, protože právě na skupinu konvertitů k římskokatolické církvi je tato práce zaměřena.

2.1 K teorii a výzkumům náboženské konverze

Konverze z latinského překladu (*con-vertō*) znamená obrátit, zvrátit, proměnit nebo změnit (Sedláček a kol., 1955). Náboženská konverze se pak týká užšího vymezení této proměny člověka. Čili jde o komplexní proces náboženské změny, kdy dochází k obratu ve způsobu života vlivem nově nabyté víry, vztahu k božstvu nebo povaze reality (případně prožívání této víry či vztahu novým způsobem, jak je to popsáno například u intenzifikace) (Rambo, 1993). Vzhledem k individuální variabilitě každého člověka a množství náboženských tradic a skupin vzniklo několik typologií a teorií konverze, které se na ni dívají z různých perspektiv.

Například William James (1902), který se jako první zabývá konverzí z vědeckého hlediska, nerozlišuje druhy konverze podle směru, kterým se obracíme, ale přichází se specifikací náhlé a pozvolné konverze na základě toho, jak dlouho proces konverze probíhal. Někdy je konverze spojena s náhlým a intenzivním mystickým zážitkem, jako tomu bylo u svatého Pavla, jehož příběh je popisován v Novém zákoně ve Skutcích

apoštolů (Sk 9,1–19; 22,3–21; 26,4–23) a je jakýmsi prototypem náboženské konverze v křesťanském světě. Jindy se může jednat o delší, vědomý proces, kdy je konverze postupná a je výsledkem vědomé snahy.

James T. Richardson (1985) se zabývá zajímavým aspektem, kdy diferencuje aktivní a pasivní konverzi. Čili aktivní jedinec, který vědomě hledá smysl života nebo se zajímá o víru a náboženství, versus pasivní jedinec, kterému se konverze jaksi „stane“ v důsledku vnějších sociálních nebo psychologických sil (zde můžeme opět odkázat na příběh svatého Pavla). Jeho koncept se v něčem podobá Jamesovu rozdělení typů konverze. Richardson se sice věnoval spíše novým náboženským hnutím, nicméně ho zde zmiňuji, protože tyto dva typy konverze byly patrné i u mých informantů.

Rambo (1993) se zaměřil na náboženskou konverzi zase z jiného hlediska. Předkládá typologii druhů konverze. Prvním z nich je *intenzifikace*. K intenzifikaci dochází ve chvíli, kdy člověk vychovávaný ve víře prožije jakési „znovuobrácení“, prohloubení a zintenzivnění své víry, projevující se například větší angažovaností v náboženské skupině. Dalším způsobem, je přechod od jednoho náboženství k jinému, tedy *k úplně odlišné náboženské tradici* (např. z islámu ke křesťanství). Třetí možností je *institucionální přechod*, který probíhá v rámci jedné náboženské tradice a zahrnuje přechod mezi denominacemi (např. z evangelické církve do římskokatolické). Tou poslední je *afiliace*, čili přechod k novému náboženskému hnutí.

Náboženská konverze je tedy proces, který se týká vnitřních, psychologických změn, a také vnějších projevů, přičemž je jasné, že obojí je těsně spjato. David A. Snow a Richard Machalek (1984) poukazují na to, že jádrem všech koncepcí náboženské konverze je radikální osobnostní změna. Tato změna a jaké aspekty osobnosti se mohou měnit, je tématem další kapitoly teoretické části práce.

Právě vnější změny vlivem náboženské konverze například popisují tito autoři ve své sociologické studii. Za empirické indikátory konverze jsou podle nich považovány *status členství*, jako příslušnost k určité náboženské skupině, *názorné události*, které jsou veřejným důkazem o konverzi (křest, vytržení, svědectví) a *rétorické vzory*, kdy se konverze projevuje v řeči a usuzování konvertity nebo také souvisí s přijetím role konvertity (Snow a Machalek, 1983).

O posledně zmiňovaném fenoménu pojednává i Peter G. Stromberg (1993). Podle něj se u konvertitů objevuje tendence popisovat zpětně svoji situaci před konverzí a po ní jazykem, který je ovlivněn nově přijatým přesvědčením. Nová perspektiva je z určité části tvořena takovým způsobem, jakým prožívanou realitu popisuje také společenství či náboženská skupina, do které se konvertita začleňuje. Jak parafrázuje Peter Halama (2006) na základě Strombergova výzkumu, jazyk společenství se stává i jeho jazykem a tímto je příběh nově věřícího člověka zakomponován do společného příběhu celé skupiny. Konvertita se tak stává plnohodnotnějším členem daného společenství a je i silněji spojen se svojí novou vírou.

Tento a jemu podobné výzkumy jsou pro předkládanou diplomovou práci důležité, protože zkoumají konverzi a její důsledky za pomoci analýzy narativů, tedy vyprávění přímo konvertitů o celém procesu, nebo jejich blízkých.

Z rozličných psychologických přístupů ke konverzi zde zmíním několik základních. Patří mezi ně psychodynamické přístupy, které vycházejí z psychoanalytické teorie Sigmunda Freuda, analytické teorie Carla Gustava Junga, či z teorie objektivních vztahů. Podle Freuda (2017) je konverze obranným mechanismem ega, kterým jsou korigovány a tlumeny pudové impulzy z nevědomí. Ve vztahu k Bohu vidí projekci vztahu s otcem a ve víře způsob vyřešení oidipovského komplexu. Toto pojetí konverze však kritizuje například psychoanalytička Miriam Cohen (2002), která zdůrazňuje integrující funkci hluboké náboženské víry a konverzi vidí jako proces dozrávání vnitřních objektivních reprezentací, kdy dochází k integraci reprezentací vnitřních objektů obou rodičů.

Jung (1993) vnímá náboženství poněkud pozitivněji než Freud. Za jeho zdroj považuje kolektivní nevědomí, kde se nachází obecná a přes generace předávaná zkušenost lidstva ve formě archetypů. Jedním z nich má být právě archetyp prereligiozity, který se může projevit jako náboženská konverze.

Přístupy, vycházející z kognitivní psychologie a neuropsychologie, se zaměřují na souvislost kognitivních procesů během konverze a mozkové aktivity. Dle jednoho z nich je náboženská konverze výsledkem patologie mozkové aktivity například ve smyslu epileptických záchvatů, které jsou pociťovány jako mystické zážitky (Halama, 2006). Podle některých autorů však tyto teorie vysvětlují jen zlomek konverzí. Většina konvertitů

dojde k víře skrze vědomé rozhodnutí (Brown and Caetano, 1992 in Halama, 2006)). Další teorie tohoto typu konverzi vysvětlují spíše jako rozšíření kognitivních schémat (např. Teorie rovnováhy J. E. Pitta, 1991 in Halama, 2006).

Můžeme postřehnout, že v jednotlivých teoriích konverze se střídají dva základní pohledy na ni. Někteří autoři v náboženské konverzi vidí vyjádření patologie, jiní ji naopak vnímají jako proces umožňující růst a zrání osobnosti, či jako jev, jenž je takového růstu projevem, nebo který nějakým způsobem pozitivně zasahuje do života člověka (např. teorie konverze jako zvládacího procesu K. I. Pargamenta a kol., 1997).

Cílem mé práce není obhajoba ani jednoho z těchto názorů. Uvádím je však jako důležité pozadí zkoumání tohoto fenoménu. Mým záměrem bylo zaměřit se na změny způsobené náboženskou konverzí zasahující do osobnosti jedince. Důležitým kritériem pro mne však byly výpovědi konkrétních informantů a jejich subjektivní pohled a popis těchto pocíťovaných změn.

2.2 Narativní přístup ve výzkumu náboženské konverze

S narativním přístupem k výzkumu náboženské zkušenosti, který spadá do sociálně-konstruktivistických teorií, přichází například David Yamane (2000), který tuto kvalitativní metodu chápe jako „správný nástroj pro správnou práci“ (s. 172). Kritizuje dosavadní studie, které přehlížejí jejich unikátní ontologii a zaměřují se na přesný popis a vysvětlení náboženské zkušenosti. Místo toho se chce zaměřit na její pochopení a na způsob, jakým lidé těmto událostem přiřkládají smysl. Říká, že protože nelze studovat zážitek v daném okamžiku (experiencing) a protože zkušenost je již vždy interpretována a konstruována, musíme studovat tuto interpretaci. Zabývat se retrospektivními popisy zkušenosti, věnovat pozornost způsobu, jakým lidé konkretizují smysl a zprostředkovávají své zkušenosti za pomoci jazyka a zejména prostřednictvím vyprávění (s. 176). Tyto interpretace a jazyk přitom nechápe jako zrcadlo reality, ale jako relativně autonomní jednotku od samotné události.

Jde tu tedy o pochopení významu toho, co informant zažil a analyzuje se zde význam v jazykovém vyjádření. Yamane navrhuje narativní přístup jako alternativu ke kvantitativním metodám, které byly dosud povětšinou k výzkumu konverze používány.

Jedním z typů empirických výzkumů, které pohlíží na konverzi z narativní perspektivy a které cituje i Yamane, je právě práce Snow a Machalka (1984), kde je konverze interpretována podle konceptu George Herberta Meada jako změna v diskursivním univerzu. Znamená změnu v sociálně konstruovaném rámci přiřkládání významu okolnímu světu, kde jedinec strukturuje své činy a prožívá je jako účelné.

Dalšími důležitými autory jsou Clifford L. Staples a Armand L. Mauss (1987). Konverze je tedy dle narativního přístupu konstruována konvertity v příbězích, jejich sebe-transformace se děje až díky jazyku. Přičemž se objevuje přijetí kanonického jazyka – jazyka dané náboženské skupiny.

2.2.1 Psychologické výzkumy náboženské konverze a narativní perspektiva

Posledně zmiňované výzkumy patří na pole sociologie. Zde je ale přesto uvádím, protože mají co říci k výzkumům konverze, přispívají ke komplexnímu pohledu na konverzi a s psychologii se často protínají. Nicméně jako příklad psychologického výzkumu konverze představuji práci Ulrikeho Popp-Baiera (2001). Jde o psychologicko-narativní analýzu příběhu mladé ženy, která se po konverzi ke křesťanství vyléčila z poruchy příjmu potravy. Nezaměřuje se tedy na roli osobnostních rysů, psychologických funkcí nebo konfliktů souvisejících s konverzí, ale na konverzi, která je chápána jako projev řeči. Dále se také zabývá analýzou jazyka charismaticko-evangelického hnutí, kam daná žena vstoupila. Zjistil, že dochází k utváření nového referenčního rámce a tím je umožněna například syntetizace událostí v životě do příběhu konverze. Tímto způsobem, tedy vytvářením příběhu konverze a současně také rekonstrukcí minulosti, vzniká závazek vůči nové skupině.

Další ze studií je práce Shada Maruny a kol. (2006), která se zabývá konverzí vězňů z pohledu narativní psychologie. Na základě 75 životních příběhů vyprávěných vězni, kteří konvertovali ve vězení, autoři tvrdí, že příběhy konverze fungují jako zvládnání pocitu viny a copingová strategie. Vyprávění vytváří novou sociální identitu, která nahrazuje označení zločince, naplňuje zkušenost výkonu trestu smyslem a činí jinak bezmocného vězně tím, kdo je Bohem zmocněný k tomu, aby čelil existenciální krizi a naplňoval Boží plán s ním. U vězňů se tak snížila naléhavost přání propuštění z vězení. Místo toho pro ně bylo důležité, že Boží dílo mohli dělat jak mimo vězení, tak uvnitř. Příběh konverze dále

umožnil vězni odpuštění a získání pocitu kontroly nad neznámou budoucností a tedy i naděje pro tuto budoucnost. Objevovala se také racionalizace délky pobytu ve vězení s odkazem na Boží vůli. Vězni zde tedy rekonstruovali svůj životní příběh a dali mu nový význam, který byl určen jejich nově nalezenou vírou v Boha.

Jak bude popsáno níže v kapitole o osobnostních změnách po náboženské konverzi, mezi jednotlivými náboženskými skupinami a náboženstvími jako takovými existují značené rozdíly, které se týkají odlišných pravidel či norem skupiny, odlišného praktikování náboženské víry nebo také rozdílných nároků a očekávání od členů daného společenství. Je tudíž jasné, že i změny, které jsou patrné na člověku po náboženské konverzi, jsou ve vztahu s těmito specifiky. Následující podkapitola tedy blíže vysvětluje některé zvláštnosti konverze ke křesťanství, protože mí informanti byli vybíráni právě ze skupiny věřících, kteří se počítají k tomuto náboženskému vyznání – konkrétně do římskokatolické církve.

2.3 Náboženská konverze a změna osobnosti

Důsledky náboženské konverze byly důkladně zkoumány (James, 1930; Snow a Machalek, 1984; Paloutzian a kol., 1999) a je jisté, že změny, které nastávají, jsou komplexní a týkají se nejen vnějších projevů, změny postojů a hodnot, které souvisí i s normami sociální skupiny (v tomto případě náboženské skupiny, potažmo církve), kam konvertita ve většině případů vstupuje. Zasahují do osobnosti člověka jako takové (Snow a Machalek, 1984).

William James (1930) popisuje změny vlivem náboženské konverze například takto: „*Říci, že jest někdo obrácen, znamená za těchto okolností, že náboženské myšlenky, které až dosud byly jen na okraji jeho vědomí, zaujmají nyní místo ústřední a že náboženské cíle tvoří habituální ústředí jeho energie.*“ (s. 140). Energie je přitom ohnisko ve vědomí člověka, skupina myšlenek, jimiž se člověk nejnroucněji obírá.

Pocity, které člověk prožívá při obrácení, jsou podle Jamese: *pocit, že je člověk pod vyšší mocí, jistota o Boží milosti, o ospravedlnění, spasení; pocit, že obrácený chápe pravdy dotud neznámé – tajemství života se osvětlují a často, dokonce zpravidla, je nemožné tohoto uvolnění slovy ani vyjádřiti* (s. 140). Dále James popisuje objektivní změnu, „*kteřá, jak se často zdá, se stala s vnějším světem – pocit krásné a čisté novosti vně i uvnitř.*“ (tamtéž).

Podle Pargamenta (1997) může být změna charakterizována také změnou systému self kvůli závazku k posvátnu, tedy k tomu, v co jedinec věří. Další autoři tuto změnu pak popisují na základě výpovědi informantů, kdy self je hodnoceno jako nejprve rozdělené a po konverzi sjednocené (James, 1930) nebo jako vzdávající se samo sebe, stávající se novým (Ullman, 1989 in Paloutzian a kol. 1999).

K otázce, zda mohou být následkem náboženské konverze změny osobnosti, se vyjadřují Paloutzian a kol. (1999) tak, že je nutné uvažovat o tom, jakých úrovní osobnosti by se tato změna měla týkat. Vychází z McAdamsova (McAdams, 1994a, 1994b; Emmons, 1995 in Paloutzian a kol. 1999) tříúrovňového modelu osobnosti, kdy jednou z úrovní jsou rysy osobnosti, které jsou tradičně chápány jako ty, co utvářejí osobnost. Příkladem může být Big Five model, který vychází z teorie pěti základních rysů, které nejlépe vystihují osobnost člověka. Jsou jimi otevřenost zkušenostem, svědomitost, extravertze, přívětivost a emocionální stabilita (Hřebíčková in Blatný a kol., 2010). Zdá se, že konverze téměř nemá efekt na složky osobnosti, jako jsou například temperamentové rysy v Big Five. Avšak může mít za následek hluboké a život transformující změny na úrovni cílů, pocitů, postojů a chování a v sebedefinujících osobnostních faktorech, jako je identita nebo životní smysl. Tyto změny také ovlivňuje to, jakým způsobem konverze probíhala a k jakému náboženství (Paloutzian a kol., 1999).

Jak již bylo zmiňováno výše, změna se děje na základě toho, co se od věřících očekává. Záleží tedy, k jakému náboženství jedinec konvertuje - různé náboženství očekávají od nových stoupenců odlišné změny (Paloutzian a kol., 1999). V této práci se zabývám konverzí k církvi římskokatolické. Její specifika jsou popsána v dalších kapitolách v metodologické části.

2.4 Konverze ke křesťanství

V Bibli, zvláště pak v Novém zákoně, se objevuje řecký termín *metanoia* podobného významu jako latinské *con-vertō*, a sice znamená změnu smýšlení ve smyslu obrácení či navrácení se k Bohu nebo také činění pokání.

Paloutzian a kol. (1999) poukazuje na rozdíl užívání tohoto slova (konverze) ve Starém a Novém zákoně. V prvním případě se jedná právě o situaci činění pokání, protože došlo k porušení smlouvy s Bohem. V Novém zákoně pak tento pojem odkazuje na začlenění do

společenství víry těch, kteří doposud stáli mimo ně. V Bibli se také rozlišuje mezi vnitřním postojem a vnějším chováním z něj plynoucím. Řeckým slovem *epistrefein* bývá označován návrat k Bohu a jednání podle toho. Sloveso *metanoein* pak znamená vnitřní obrácení, odmítnutí života bez Boha, odmítnutí model. Je to podmínkou pro odpuštění hříchů¹.

Halama (2006) popisuje dvě základní možnosti, jak se stát věřícím. Prvním způsobem je být ve víře vychován. V tomto případě tedy člověk je věřícím od raného dětství, bývá již od tohoto období členem náboženské skupiny, víra je od začátku součástí jeho života. I zde však někteří autoři mluví o konverzi, či jejím fenoménu – *intenzifikaci* (viz Rambova typologie výše).

Ve druhém případě jedinec ve víře vychováván nebyl. Až v průběhu života určitým způsobem dojde k víře v Boha, získá náboženské přesvědčení, případně vstoupí do církve. To je potom konverze, kterou se v této práci zabývám, spolu s osobnostními změnami, a kde předpokládám, že vlivem tohoto obratu došlo u konvertitů ke změně ve vědomí vlastní účinnosti

1 *Slovník biblické teologie*. (1991). Velehrad: Křesťanská akademie – heslo Pokání/obrácení

3 VĚDOMÍ VLASTNÍ ÚČINNOSTI (SELF-EFFICACY)

Termín self-efficacy, překládán například jako vědomí vlastní účinnosti (Blatný a kol. 2010), pocit vlastní zdatnosti (Cakirpaloglu, 2012), či vnímaná osobní účinnost (Hoskovcová, 2006), patří do sociálně-kognitivní teorie učení Alberta Bandury. V této práci používám jeden z těchto ustálených termínů, a to *vědomí vlastní účinnosti*, či *vlastní účinnost*. Vědomí, ve smyslu uvědomování si vlastní účinnosti, nebo také víra v ni (Bandura (1977) používá termín self-efficacy beliefs). Nejlépe to vystihuje předmět zájmu mého výzkumu, a to jak si tuto svou schopnost uvědomují, jak ji vnímají a zažívají právě informantí.

Autor v této teorii o vědomí vlastní účinnosti vysvětluje lidské chování pomocí triadického recipročního determinismu. To znamená, že chování není vysvětlováno pouze na základě vnitřních dispozic (kognitivních, biologických nebo jiných) či pouze za pomoci vlivů vnějšího prostředí. K těmto dvěma proměnným je přidána třetí – chování jedince. Reciprocita pak spočívá ve vzájemném ovlivňování a interagování těchto tří faktorů mezi sebou. Z těchto interakcí pak vyplývá pravděpodobný výsledný efekt (determinismus).

Podle triadického modelu není chování jen výsledkem osobních a situačních vlivů, nestačí ani pojetí interakcí, kam je zahrnuto vzájemné ovlivňování osob a situací. Jde tu o další dimenzi interakce, a to takovou, kdy chování není pouhým výsledkem interakcí osoby a prostředí, ale ono samo interaguje s osobními a situačními faktory.

Vědomí vlastní účinnosti je ve vztahu s tímto modelem. Je to moment, kdy jedinec vlastním způsobem ovlivňuje tyto interakce. Zahrnuje to zvládnání a kontrolu prostředí, víru ve vlastní schopnosti a tedy i jejich regulaci (Janoušek, 1992).

Podle Bandury (1997) žádný mechanismus jednání není tak všeprostopující a ústřednější než přesvědčení o vědomí vlastní účinnosti. Pokud lidé nevěří, že mohou svým působením docílit takových účinků, které požadují, mají jen malou motivaci k jednání. Jestliže má člověk pocit, že nemá žádnou sílu k tomu, aby podal nějaký výkon nebo dosáhl nějakého výsledku, je malá pravděpodobnost, že se vůbec pokusí něco udělat. Z toho vyplývá, že přesvědčení a vědomí vlastní účinnosti je hlavním základem činnosti a jeho prostřednictvím lidé řídí své životy.

„*Vnímaná vlastní účinnost se vztahuje k přesvědčení jedince, že je způsobilý k tomu, aby organizoval a prováděl kroky potřebné k dosažení úspěchu.*“ (Bandura, 1997 s. 3). Tento vliv na dění může mít podobu regulace motivace jedince, myšlenkových procesů, afektivních stavů a činností, nebo změnu podmínek prostředí. Záleží na tom, co se jedinec snaží ovlivnit.

Přesvědčení člověka o vlastní účinnosti může tedy ovlivňovat postup v určité činnosti, kterou jedinec vykonává, a to například v tom, kolik úsilí vynaloží ve snaze tuto činnost zvládnout, jak dlouho vydrží tváří v tvář překážkám a selháním a jak bude odolný vůči nepříznivému osudu. Také se zde projeví jeho účinky na množství pociťovaného stresu při zvládání náročných situací a na úrovni dosažených výsledků.

Lidé, kteří mají silné přesvědčení o vlastní účinnosti, přistupují k obtížným úkolům spíše jako k výzvám, které je třeba zvládnout, než jako k hrozbám, kterým by se měli vyhnout. To má pak povzbuzující vliv na zájem zapojit se do různých, i náročných činností. Ústí to ve vkládání vysokého úsilí do aktivit a zvyšování tohoto úsilí v případě selhání nebo neúspěchu. Tento neúspěch pak přičítají spíše nedostatečnému úsilí. Po neúspěchu se těmto jedincům vědomí vlastní účinnosti rychle obnovuje. K potencionálním stresorům nebo hrozbám přistupují s důvěrou, že je mohou mít nějakým způsobem pod kontrolou a mohou je tak zvládnout. Vysoká míra vědomí vlastní účinnosti také ovlivňuje rozhodování. Bandura tento fakt mimo jiné popisuje na volbě povolání, kdy jedinci s vysokým vědomím vlastní účinnosti, kteří důvěřují ve své schopnosti a ve svůj úsudek, mají menší problém s nerozhodností.

Lidé s nízkým vědomím vlastní účinnosti mají tendenci vyhýbat se překážkám, je pro ně obtížné se motivovat. Mají nízké aspirace a slabé odhodlání k dosažení cílů. V náročných situacích se spíše zabývají svými nedostatky, po selhání vědomí vlastní účinnosti získávají zpět pomalu. Jsou náchylní ke stresu a depresím. (Bandura, 1997).

Vědomí vlastní účinnosti se liší v několika dimenzích, a to ve stupni *velikosti, obecném charakteru a síle*. U stupně velikosti může být vědomí vlastní účinnosti u různých jedinců omezeno na jednoduché úkoly, středně obtížné nebo zahrnuje i ty nejobtížnější.

Rozdíl je také v obecném charakteru. Lidé mohou své vědomí vlastní účinnosti posuzovat napříč různými aktivitami nebo je mohou zaměřit na určitou specifickou oblast.

Zmiňovaný obecný charakter pak variuje v několika různých dimenzích, které zahrnují to, jak jsou si činnosti podobné, dále modality, ve kterých jsou vyjadřovány schopnosti jedince (behaviorální, kognitivní, afektivní), kvalitativní prvek situací a charakteristiky osob, vůči kterým je směřováno chování.

Odlíšnost v síle se týká stálosti a odolnosti vědomí vlastní účinnosti. Slabá přesvědčení o vlastní účinnosti jsou snadno přemožena špatnými zkušenostmi, zatímco silné přesvědčení o schopnostech jedince znamená větší vytrvalost i přes překážky a také větší pravděpodobnost úspěšně provedené činnosti (Bandura, 1977).

Vědomí vlastní účinnosti je součástí sebehodnocení a má vliv na různé aspekty lidské činnosti. Podle různých studií (Seo and Ilies, 2009; Caprara et al., 2008 in Bandura, 2012) je jisté, že víra ve vlastní účinnost, má pozitivní a facilitující dopad na aktivitu nebo výkon jedince. Je však nutné, aby aktivita, které se vědomí vlastní účinnosti týká, byla jednoznačná. V opačném případě může mít vědomí vlastní účinnosti na výkon slabý nebo dokonce negativní vliv (Bandura, 1997).

Ve své starší studii Bandura (1977) popisuje vliv na množství úsilí, které jedinec věnuje překonávání určitých překážek nebo nepříjemných situací. Konkrétně se Bandura zabývá například překonáváním strachu a změnou strachového chování u lidí trpících fobií. Pociťování vlastní účinnosti je zde dáváno do souvislosti s iniciací a přetrváváním copingového chování. Dále je také ovlivněna volba činností.

3.1 Vztah konverze a vědomí vlastní účinnosti

Tendence mít vliv a řídit své prostředí a sebe je člověku vrozená (Cakirpaloglu, 2012). Je tedy přirozenou součástí Já člověka a jak již bylo řečeno, podle mnohých autorů se vlivem konverze mění právě aspekty Já (James, 1930; Pargament 1997; Paloutzian a kol. 1999). Přestože ani jeden z těchto autorů nemluví přímo o vědomí vlastní účinnosti, je řazeno právě pod Já, což napovídá již složení pojmu – self-efficacy. Jak vysvětluje Blatný (2010) dle Bandury (1977, 1997), zaujímá důležité místo v seberegulační struktuře Já a má vztah k sebepojetí – je jeho součástí. Cakirpaloglu (2012) vědomí vlastní účinnosti zase řadí pod Já jako subjekt.

Jednou z teorií, zabývajících se hodnocením svého vlivu na okolní prostředí či životní události, je popisovaná Bandurova teorie vědomí vlastní účinnosti. Copingovému chování

či volbou činností, o kterých píše na konci předchozí kapitoly, a které s vědomím vlastní účinnosti souvisí, se věnuje i praktická část této práce v analýze rozhovorů.

Snow a Machalek (1983), když popisují změnu po náboženské konverzi, mluví o změně universa diskurzu, kam spadá i změna atribučního schématu. Konvertita pak události svého života interpretuje na základě jednotného schématu, které je poplatné jeho novému závazku k posvátnu. Teorie kauzální atribuce, o které se v této části práce také stručně zmiňuji výše, má podobný koncept jako teorie vědomí vlastní účinnosti a obojí se vzájemně ovlivňuje (Bandura, 1997). Myslím, že porovnání rozdílů mezi těmito teoriemi pro předkládanou diplomovou práci není podstatné, nicméně změna interpretace životních událostí vlivem konverze je u mých informantů patrná. Připisování úspěchu schopnostem jedince pozitivně koreluje s vírou v tyto schopnosti a tedy s vědomím vlastní účinnosti. Například jestliže u sebe jedinec bude vnímat vysokou vlastní účinnost, bude svůj neúspěch přisuzovat nízkému úsilí (Bandura, 1997). Schopnosti na splnění úkolu má, a kdyby se byl více snažil, úkol by zvládl.

Souvislost vědomí vlastní účinnosti, psychické pohody a vnitřní religiozity potvrdili Pérez a Smith (2014) ve studii zkoumající 179 pacientů převážně křesťanského vyznání, trpících rakovinou. Zjistili, že vědomí vlastní účinnosti může být důležitým prostředníkem mezi zvládnutím situace náboženským způsobem a psychickou pohodou u onkologických pacientů. Vnitřní religiozitou se myslí motivace k víře, o které mluví Allport a Ross (1967). Jedná se o víru, která je primárním motivem jedince a ovlivňuje jeho život. Vnější religiozita je využití náboženství pro osobní potřeby, jako je zabezpečení, společenský status nebo sociální podpora.

Výsledkem studie je, že vědomí vlastní účinnosti při zvládnutí rakoviny bylo klíčovým mechanismem ve spojení mezi vnitřním náboženstvím a psychickou pohodou. Zároveň se zde objevuje termín aktivní náboženské odevzdání se (active religious surrender), které znamená jakési podílení se na kontrole situace spolu s Bohem, který je člověku partnerem. Toto odevzdávání pomáhá zvládat stres a je spojené s pocitem osobní aktivity při zvládnutí rakoviny. Ve studii je definováno aktivní a pasivní náboženské odevzdání podle Pargamenta a kol. (2000), přičemž aktivní odevzdání je pokus jedince řídit, co je možné, a zbývající kontrolu přenechat Bohu. Pasivní náboženské odevzdání je čekání, až celou

situaci vezme do rukou Bůh. První způsob je spojen s psychickou pohodou, pasivita je naopak spojena s větší úzkostí pacienta (Pérez and Smith, 2014).

Vzhledem k patrnému vztahu mezi vědomím vlastní účinnosti a změnami jedince vlivem náboženské konverze, který vyplývá z výše uvedených výzkumů, předpokládám, že tato změna vyplyne i z rozhovorů s mými informanty. Vlivem konverze se tedy bude vlastní účinnost měnit, jakožto součást Já a jakožto koncept související se změnou atribučního schématu.

3.2 Hlavní zdroje vědomí vlastní účinnosti

Přesvědčení lidí o jejich účinnosti je hlavním aspektem jejich sebepoznání. Podle Bandury (1997) je vědomí vlastní účinnosti konstruováno ze čtyř hlavních zdrojů informací, mezi které patří: *zažití vlastního úspěchu ve výkonové situaci, zprostředkovaná zkušenost, verbální přesvědčování a fyziologické stavy*.

Zažití vlastního úspěchu ve výkonové situaci je úzce spjato se zkušeností mistrovství. Podle Bandury je to nejvlivnější zdroj informací o vlastní účinnosti, protože poskytuje nejvíce autentické důkazy o tom, zda jedinec dokáže napnout síly a své schopnosti k tomu, aby uspěl. Zažití úspěchu vytváří silné přesvědčení o vlastní účinnosti. Naopak zkušenost neúspěchu a selhání toto přesvědčení podryvají a oslabují, obzvláště pokud nastávají ještě předtím, než je pocit vlastní účinnosti jedince bezpečně vytvořen. Také pokud jsou zkušenosti založeny pouze na snadno dosažitelných úspěších, lidé pak očekávají rychlé výsledky a jsou snadno odrazeni neúspěchem a selháním. Aby se vytvořil odolný pocit vlastní účinnosti, je třeba pozitivní zkušeností s vytrvalým překonáváním překážek (Bandura, 1997).

Například jedinec, který vytrvá v subjektivně nepříjemné nebo ohrožující činnosti, která je však ve skutečnosti relativně bezpečná (např. pobývání v jedné místnosti s nijak nebezpečným pavoukem, ze kterého má dotyčný fobii), zažívá korektivní zkušenost a následně také posílení pocitu vlastní účinnosti, což pak pozitivně ovlivňuje změnu maladaptivního chování (vyhýbání se určitým situacím) v chování adekvátní. (Bandura, 1977).

Vlastní zkušenost se zvládnutím určité situace není jediným zdrojem informací o schopnostech jedince. Je zde také nepřímá, nebo zástupná, či **zprostředkovaná**

zkušenost, která spočívá v zažití úspěchu prostřednictvím modelování (modeling). Ne u všech činností, které vykonáváme, můžeme sami o sobě posoudit, zda jsme je zvládli dobře nebo jsme se zlepšili. V některých případech svoje schopnosti posoudíme pomocí sociálního srovnávání. Výsledky ostatních, kteří se mi podobají, tedy použijeme k posouzení svých vlastních schopností a naše přesvědčení o vlastní účinnosti se pozorováním druhých, kteří jsou schopni zvládnout podobné činnosti, které vykonávám i já, zvyšuje. Ve zkratce tento zdroj informací o vlastní účinnosti spočívá v tom, že přesvědčím sama sebe, že když to zvládnou druzí, tak já také (Bandura, 1997). Podobnost modelu je přitom jeden z faktorů, který zvyšuje relevanci informace.

Sociální přesvědčování je dalším prostředkem pro posílení vědomí vlastní účinnosti. Zvláště pak, když je pozitivní hodnocení realistické. Pokud při zvládnání obtížné situace významní druzí projevují víru ve schopnosti jedince, je pro něj snazší udržet si pocit, že je schopen situaci zvládnout a ovlivnit a s větší pravděpodobností mobilizuje své úsilí. Při pokusech o zvyšování nerealistického přesvědčení o osobních schopnostech dochází spíše k selhávání, které pak dále oslabuje víru ve vlastní schopnosti.

Při posuzování svých schopností se lidé spoléhají také na somatické informace, které jsou jim zprostředkovány **fyziologickými a emocionálními stavy**. Tyto ukazatele vědomí vlastní účinnosti jsou obzvláště důležité v oblastech, kde jsou třeba fyzické výsledky, zdraví nebo zvládnání stresu. Lidé si často vykládají fyziologickou aktivaci ve stresových nebo náročných situacích, či svou únavu, bolest a podobně, jako indikátory fyzické neschopnosti a jako dispoziční k neúspěchu. Stejně tak má na úsudek o vlastních schopnostech vliv emocionální rozpoložení, nálada člověka. Proto jedním ze způsobů, jak změnit přesvědčení o vlastní účinnosti, je zlepšit fyzický stav, snížit úroveň stresu a sklon k negativnímu emočnímu naladění a také opravit nesprávné interpretace tělesných stavů (Bandura, 1991 in Bandura, 1997).

PRAKTICKÁ ČÁST

Praktická část je rozdělena na dva obsáhlejší oddíly. V několika kapitolách představuji metodologii práce a dále významný díl diplomové práce, a to analýzu rozhovorů, kde jsou uvedeny výsledná zjištění z těchto rozhovorů vycházející.

4 METODOLOGIE PRÁCE

Výzkum v této práci se opírá o kvalitativní přístup. Ke zkoumaným fenoménům tedy přistupuji za pomoci kvalitativním metod. Hlavní metodou sběru dat byly hloubkové rozhovory s deseti respondenty, kteří do svého života řadí zkušenost náboženské konverze. Podoba těchto rozhovorů, jejich průběh a následné zpracování a analýza je součástí následujícího textu. Plně anonymizované přepisy rozhovorů je možné dodat na požádání.

Kapitola také obsahuje popis prostředí, ze kterého moji informanti pocházejí a kterým je ovlivněna konstrukce jejich příběhů a vnímání reality. Dále zde vysvětluji svoji vlastní pozici v tomto prostředí.

4.1 Popis výzkumného prostředí

Ještě předtím, než bude popsána metoda sběru dat, považuji za důležité představit prostředí náboženské skupiny, církve, s jejímiž členy jsem vedla rozhovory. Všichni mí informanti, jak bude popsáno i níže, kde specifikuji svůj výzkumný vzorek, se považují za členy římskokatolické církve. Následující odstavce se opírají o moji vlastní zkušenost s touto církví a dále o pozorování probíhající v období od jara roku 2018 do podzimu roku 2019, kdy byla také sbírána data pro tuto práci.

Tato kapitola stručně uvádí postavení římskokatolické církve ve světě a pak v České republice, přičemž bylo čerpáno z údajů Statistické ročenky katolické církve obsahující data z roku 2017 a ze sčítání lidu, domů a bytů v roce 2011.

Dále jsou v několika podkapitolách blíže vysvětlena některá dogmata římskokatolické církve, posvátné texty nebo popis jejich rituálů. Zvláště ty, které jsou zmiňovány mými respondenty a o kterých se dále mluví v analytické části této práce, jsou podrobněji vysvětleny.

4.1.1 Římskokatolická církev ve světě a v České republice

Římskokatolická církev pravidelně zveřejňuje Statistickou ročenku katolické církve¹, *Annaurio Pontificio*, která obsahuje počty katolíků ve světě, jejich rozložení na jednotlivých kontinentech, nebo počty osob angažovaných v církvi, mezi které jsou počítány osoby zasvěcené (kněží, řeholníci) a laici (osoby nezasvěcené). Součástí jsou i počty křtů.

Letos se zveřejnila ročenka obsahující data z roku 2017. Podle ní množství katolíků ve světě vzrostl o 1,1 procenta. Celkový počet pokřtěných katolíků pak odpovídá 17,8% celosvětové populace. Nárůst se projevil ve všech světových regionech, přitom nejvíce v Africe (2,5%) a nejméně v Evropě (0,1%). V Evropě se ke katolické církvi hlásí 39,7% obyvatel.

V českém prostředí je římskokatolická církev nejrozšířenější náboženskou skupinou. Podle údajů Českého statistického úřadu ze sčítání lidu roku 2011 tvoří 10% obyvatelstva². Česká republika je přitom považována za jednu z nejateističtějších zemí na světě (Václavík a kol., 2018; Vido a kol., 2016). Nejvíce katolíků je v oblasti jižní, střední a jihovýchodní Moravy, nejméně v severních a západních Čechách (Havlíček, 2017).

Například výzkumná práce Davida Václavíka a kol. (2018) poukazuje na vliv historie naší země na postupnou sekularizaci a snižování počtů lidí hlásících se k víře. Zmiňována je zde hlavně nucená rekatolizace v 17. století, která je autorem považována za důležitý zdroj nechuti Čechů k římskokatolické církvi, či komunistický režim a potlačování víry v době, kdy vládl v naší zemi. Tuto skutečnost a tím pádem zhoršené podmínky pro vůbec seznámení se s náboženstvím popisují i mí informanti.

Od různých autorů ale dále vyplývá (Hamplová a Nešpor, 2009; Hamplová, 2000), že nejde o ateismus v pravém slova smyslu, tedy o úplné odmítání náboženství, ale spíše o odmítání členství v církevních institucích, které je historicky zakořeněno a váže se zvláště k již zmiňovanému období nucené rekatolizace po bitvě na Bílé hoře v roce 1620 (Václavík a kol., 2018;). Duchovní rozměr či vztahování se k „něčemu nad člověkem“ těmto lidem cizí není

1 Zdroj: Katolická církev v České republice; <https://www.cirkev.cz/cs/aktuality/190307nova-statisticka-rocenka-katoliku-na-svete-pribyva-pocet-knezi-klesa>

2 Zdroj: <https://www.czso.cz/csu/czso/nabozenska-vira-obyvatel-podle-vysledku-scitani-lidu-2011-61wegp46fl>

Pro moji práci je ale důležitá právě nízká důvěra k církvím. Nízký počet věřících v České republice totiž poukazuje na to, že obecně víra, či přesněji členství v náboženské instituci, není příliš populární a věřící jsou v menšině. I tato nepopularita a tedy pravděpodobnost vyčnívání ve skupině, která není nijak propojena s církví – například pracovní kolektiv, nebo škola – by mohla v případě náboženské konverze vést k viditelnějším či silnějším reakcím okolí, ať už v podobě zájmu a zvědavosti, nebo k negativním reakcím. K těmto závěrům jsem dospěla také díky dalším rozhovorům s lidmi ze skupiny katolíků.

4.1.2 Náboženské prostředí římskokatolické církve

Církev tvoří věřící společně s těmi, kteří už jsou po smrti a měli by být podle víry této církve v nebi u Boha (Katechismus katolické církve, 1995). Je věřícími vnímána jako tělo Kristovo a Kristus jako její hlava. Je společenstvím všech věřících s Kristem. V posvátné knize křesťanů, Bibli, se o církvi pojednává na několika místech jako o matce, Kristově nevěstě nebo Boží rodině.

Římskokatolická církev má hierarchickou strukturu. Nejvyšším představitelem této hierarchie je papež, kterého volí kardinálové. Dále jsou biskupové, kněží a jáhni¹.

Biskupové mají na starost diecéze – správní jednotky církve, které se vymezují územně. Každá diecéze má několik farností, kde působí vždy diecézní kněz nebo komunita, řád. Komunita je skupina několika kněží nebo řeholních bratrů či sester, jež jsou členy určitého církevního řádu a žijí podle jeho stanov. Řádů je v římskokatolické církvi velké množství. Liší se svým způsobem života či pravidly. Mohou žít společně v kláštrech nebo jiných domech, působí jako misionáři v různých oblastech světa, kde se starají o chudé, nebo jsou ve farnostech.

Oficiálně věřící patří pod jednotlivé farnosti podle místa bydliště. Zvláště ve městech je však typické, že věřící jsou součástí té farnosti, která jim vyhovuje například svým způsobem prožívání víry. Farnost tvoří věřící z určité oblasti, kteří se společně každou neděli schází na bohoslužbě. Mohou ale pořádat i další setkávání. Obvyklá je výuka náboženství menších dětí, kterou vede kněz, nebo věřící, který je v této oblasti více vzdělaný – katecheta nebo katechetka. Pro starší děti nebo pro mladší dospělé mohou být ve farnostech různé menší skupiny, kde tyto lidé vzájemně sdílejí svoji víru, diskutují nad

1 Tzv. třetí stupeň kněžského svěcení. Pomocník biskupa či kněze. Může se jím stát i ženatý muž.

různými náboženskými otázkami, zamýšlí se nad tím, co znamená víru žít a především se spolu modlí a víru ve společenství prožívají.

Z tohoto popisu je zřejmé, že pro život katolíků je důležitou součástí žití víry společně s ostatními a zároveň také vzdělávání se ve víře. Důležitost společenství vyplývá i z chápání církve jako takové, které je popsáno výše, a také z pravidelných bohoslužeb, které jsou vykonávány opět ve společenství věřících.

4.1.3 Katolické pojetí Boha

Věřící vyznávají víru v trojjediného Boha, který je stvořitelem světa – Boha Otce, Ježíše Krista jeho syna a Ducha svatého.

Ústřední postavou římskokatolické církve je Žid Ježíš Kristus, který podle historických pramenů a křesťanských náboženských textů žil na začátku našeho letopočtu. Působil v oblasti dnešního Izraele, mluvil o sobě, jako o Božím synu a měl zázračně uzdravovat. Je známý jako kazatel, který vyzýval lidi k obrácení a hlásal příchod Božího království. Nakonec byl, pravděpodobně ve věku 33 let, ukřižován v Jeruzalémě. Křesťané věří, že je to Židy očekávaný Mesiáš¹.

Katolické pojetí Boha je patrné například z katolických svátků, jako jsou Vánoce nebo Velikonoce. Vánoce ukazují Ježíše Krista věřícími vnímaného jako Mesiáše, který přichází na svět jako dítě, aby ho spasil. Je zde viditelná aktivita Boha, který ze svého vlastního rozhodnutí přichází do světa člověka, aby jej zásadním způsobem ovlivnil: „V tom se ukázala Boží láska k nám, že Bůh poslal na svět svého jediného Syna, abychom skrze něho měli život. V tom je láska: ne že my jsme si zamilovali Boha, ale že on si zamiloval nás a poslal svého Syna jako oběť smíření za naše hříchy.“ (1 Jan 4, 9-10).

Takzvané Velikonoční třídenní (jednotlivé dny jsou nazývány Velký pátek, Bílá sobota a neděle Zmrtvýchvstání Krista) jsou největším a nejvýznamnějším křesťanským svátkem, vrcholem církevního roku. Křesťané si připomínají ukřižování Ježíše Krista, které interpretují a chápou tak, že položil z lásky život za všechny lidi a ti tak mohou dojít odpuštění svých hříchů. Bůh je zde tedy vnímán jako milující a odpouštějící.

Dále se o Božích vlastnostech můžeme dočíst v Bibli, která je věřícími chápána jako texty inspirované Bohem, jako Boží slovo, kterým se Bůh zjevuje člověku. Skrze Bibli tedy

¹ Mesiáš je označení pro toho, kdo má osvobodit a spasit svět.

člověk, podle římských katolíků, poznává Boha a to, co člověku říká (Katechismus katolické církve, 1995). I v tomto případě je tedy patrná Boží aktivita směrem k člověku – Bůh, který se zjevuje člověku, Bůh, který člověka inspiruje, něco mu říká.

Podle Slovníku biblické teologie (1991) pak Bible říká, že člověk, který je „povolán ke svobodě“ (Gal 5,13), je schopen svobodně odpovědět na Boží záměr s ním. Zvláště Starý zákon dává velký důraz na Boží vůli (Iz 6,9; Řm 8,28; 9,10-21), nicméně se jedná o přímý popis příčinnosti Božího jednání a jeho výsledku. Druhotné příčiny, jako je reakce člověka, tímto nejsou popírány. (Slovník biblické teologie, 1991). Svobodná volba člověka je přítomná v Bibli od samého začátku, kde se vypráví o prvotním hříchu Adama a Evy (Gn 2 – 3). Na jiných místech v Bibli se píše: „Bůh totiž chtěl ponechat člověku možnost vlastního rozhodování (Sir 15,14), aby tak svého Stvořitele sám hledal a přimknutím k němu dospěl k plné a oblažující dokonalosti.“ „Člověk je obdařen rozumem a v tom je podobný Bohu. Je stvořen svobodný a je pánem svých skutků.“ „Chceš-li, můžeš plnit přikázání, je v tvé moci zůstat věrným.“ (Sir 15,15).

Mezi Boží všemocností, svrchovaností a svobodnou poslušností člověka nicméně panuje napětí, které není rozřešeno a podle biblické teologie „jedině Bůh ví, jak naklonit lidské srdce, aniž by došlo k jeho znásilnění a jak nás přitáhnout k sobě bez prinucení.“ (Slovník biblické teologie, 1991).

4.1.4 Rituály

Římskokatolická církev má množství rituálů, které jsou odlišné pro různé typy příležitostí a jsou velmi bohaté na symboliku. Další část pojednává o nejvýznamnějších z nich. Rituály vnímám jako aktivitu, která jde od člověka směrem k Bohu. Obzvláště výrazné to je u modlitby, kterou zahrnuji pod rituály – zejména modlitbu strukturovanou. Více tuto myšlenku na základě svého pozorování z prostředí římskokatolické církve rozvádím v následujících odstavcích. Výjimkou jsou svátosti, které jsou spíše věřícími interpretovány jako Boží milost (Katechismus katolické církve, 1995).

Bohoslužba (mše svatá)

Významným dnem je pro věřící neděle. Proto se i v tento den společně schází a účastní se bohoslužby, neboli mše svaté, na kterou by všichni věřící měli přijít. Mše ale jinak mohou být slaveny každý den. Tyto bohoslužby mají svůj vlastní řád a sestávají z množství

symbolů a úkonů, které mají určitý význam. Celá mše svatá je zakončena požehnáním, které předřiká kněz. Následně vysílá věřící do světa, kde mají svými životy rozšiřovat Boží království. To je interpretováno jako žít podle Ježíšovy lásky k lidem a k Bohu. Člověk je tedy poslán do světa, aby „něco dělal“, žil určitým způsobem, tedy – byl aktivní.

Svátosti

Veškeré obřady či rituály římskokatolické církve obsahují velké množství symbolů, které souvisí se sedmi svátostmi. Svátostí se myslí určitý obřad církve, který je chápán jako ustanovený Kristem a má podle víry církve symbolizovat neviditelnou milost Boží. V následujících jednotlivé svátosti vyjmenovávám a blíže popisuji křest, protože křest byl jedním z kritérií, podle kterých jsem vybírala informanty.

Mezi sedm svátostí patří svátost eucharistie, uzdravující svátosti – svátost smíření a nemocných, dále svátosti křtu a biřmování, svátost kněžství a svátost manželství.

Svátost křtu

Přestože pro křest je z pohledu církve nezbytné a důležité svobodné rozhodnutí a veřejné vyznání víry, je běžné, že ve věřících rodinách se křtí už velmi malé děti. Za tyto děti tedy musí vše vyznat rodiče. Jako důvod se uvádí skutečnost, že ještě dříve, než se člověk rozhodne pro Boha, Bůh už se dávno rozhodl pro něj. Křest tedy má být milostí a darem Božím. Křtem by se měly člověku odpustit všechny hříchy, hlavně tzv. prvotní hřích, který si podle Bible každý člověk nese už od Adama a Evy, když neuposlechli Boha a ochutnali jablko ze zakázaného stromu.

Křtem se podle křesťanů stává člověk dítětem Božím a je tak vytržen z moci smrti, což znamená, že jej čeká věčný život. Křtí se vodou, která je symbolem očištění a nového života. Křtěnec je také pomazán olejem, aby měl sílu vždy „vyklouznout“ zlému, je oblečen do bílého šatu a zapaluje si křestní svíci. Při křtu také člověk dostává jméno, které má vyjadřovat jeho jedinečnost a to, že ho Bůh zná a v jeho individualitě přijímá (Katechismus katolické církve, 1995).

Modlitba

Velmi důležitá je pro věřící také modlitba, tedy obracení se k Bohu či svatým. Modlitbu vnímám jako výraznou formu aktivity člověka směrem k Bohu. Setkat se lze se společnou

modlitbou, která probíhá ve společenstvích, při bohoslužbách a jiných obřadech, nebo v rodinách, kdy je celkem běžná společná modlitba před jídlem nebo před spaním. Existuje také společná modlitba církve, takzvaný breviář, který se skládá ze žalmů¹ a modlí se několikrát denně v určený čas – ráno, v poledne a večer. Neodmyslitelná je ale také modlitba osobní, popisována jako osobní rozhovor s Bohem.

Věřícími je tedy modlitba vnímána jako interakce, objevuje se tady reciprocita – člověk se modlí k Bohu, on jej oslovuje. Ale jestliže věřící mluví o rozhovoru, musí zde tudíž z pohledu tohoto věřícího existovat i Boží aktivita, kdy Bůh, podle této interpretace, na modlitbu člověka nějak zpětně reaguje.

Modlitby mohou být předepsané, snad tou nejznámější je modlitba Otče náš, kterou podle Bible Ježíš učil své učedníky. Mohou být ale také zcela spontánní, velmi osobní a individuální. V modlitbě věřící předkládá Bohu své potřeby, prosby, nebo se přimlouvá za druhé. Zároveň také děkuje, může se s Bohem radit, ptát se a snažit se naslouchat a hledat Boha a jeho odpovědi ve svém životě.

4.2 Vymezení mé pozice ve výzkumu

Nutnou součástí kvalitativního výzkumu by mělo být vymezení a pochopení role výzkumníka, protože on sám se na celém výzkumu podílí, vstupuje do něj a tedy jej i určitým způsobem ovlivňuje. Uvědomění si těchto vlivů a porozumění pozici výzkumníka je úměrná validitě poznatků, které o zkoumaném jevu získáváme (Miovský, 2006).

Kvalitativní přístup zdůrazňuje, že výzkumníka od procesu výzkumu nelze zcela oddělit a dokonce, že jeho způsob interpretace vnějšího světa, jeho kognitivní vlastnosti, zkušenosti a prožitky „formují jeho schopnost porozumět a uchopit fenomény jeho vnější i vnitřní reality“ a proces poznávání je tedy „de facto procesem „střetu“ mezi prožíváním (emocemi), věděním (znalostmi, vědomostmi) a uvědomovanými fenomény vnějšího či vnitřního světa“. (Miovský, 2006; s. 70).

Tato výše uvedená tvrzení samozřejmě platí i pro moji pozici v tomto výzkumu, kterou následně popisuji, a vychází z nich také mnoho limitů pro tuto práci, které rozepisuji v závěru v reflektivní části.

1 Modlitba psaná poetickou formou

Můj pohled na římskokatolickou církev, náboženskou víru a konverzi jako takovou, je utvářen tím, že se k této církvi a její víře sama počítám a v tomto prostředí se od dětství pohybuji. Nejsou mi tedy cizí rituály popisované výše, ani terminologie v tomto prostředí užívaná a můj celkový názor tímto jazykem a mojí vírou rozhodně je ovlivněn.

Touto skutečností je samozřejmě ovlivněn i výběr tématu práce. Vzhledem k tomu, že jsem byla ve víře vychovávána, fenomén konverze, kdy se převážně dospělý člověk rozhoduje pro vstup do církve i přes nepopularitu a odmítavý postoj k církevním institucím v naší zemi, o kterém píše například Dana Hamplová (2000), a přes časté nepochopení jeho blízkých, hlavně rodiny, o kterém se zmiňují i mí informanti, pro mě byl vždy velmi zajímavý. Jeho prozkoumání z psychologického hlediska skrze rozhovory s konvertity a zaměření se na jejich vnímání změny sebe sama a toho, jak vidí svoji možnost ovlivňovat svůj život, pro mě tedy bylo lákavou výzvou.

4.3 Průběh výzkumu

V následujícím textu představím cíl výzkumu, popíšu výzkumný vzorek a způsob jeho výběru včetně kritérií, podle kterých jsem se při výběru řídila. Dále specifikuji metody sběru dat, a jakým způsobem probíhaly rozhovory s informanty.

4.3.1 Cíl výzkumu

Cílem výzkumu a celé mé práce je za pomoci kvalitativních metod postihnout změny ve vnímání vlivu sama sebe na okolní svět, životních situací, vlivem náboženské konverze. Zvláště pak, jak tuto změnu popisují a interpretují sami informanti. Změnu vnímání tohoto vlivu opírám o Bandurovu teorii vědomí vlastní účinnosti a v rámci této teorie analyzuji a interpretuji získané narativy, protože právě teorie vědomí vlastní účinnosti nejlépe vystihuje mnou zkoumaný aspekt.

Zabývala jsem se těmito výzkumnými otázkami:

- Jak se vlivem konverze mění vědomí vlastní účinnosti?
- Jak informanti popisují sami sebe jako aktivní subjekty v životě?

4.3.2 Výběr a popis výzkumného vzorku

Výzkum jsem provedla formou rozhovorů s deseti informanty, z toho bylo pět žen a pět mužů. Pohybovali se ve věkové kategorii od 24 do 60 let. Různá byla i doba od jejich konverze – od 3 do 27 let od obrácení.

Tři konvertité byli ze stejné farnosti a vzájemně se znali. V rozhovoru se tak objevují stejná jména lidí, o kterých mluví i místa, kde se připravovali na křest. Ostatní informanti se mezi sebou většinou neznali a pocházeli z jiného prostředí. Seznam informantů je uveden v následující tabulce. Z důvodu zachování jejich anonymity jsem k jejich pojmenování vybrala mnou vymyšlené pseudonymy. Jako další údaje uvádím pouze jejich věk a dobu uplynulou od konverze. Pohlaví zůstalo zachováno.

Jméno	Věk	Počet let od konverze
Dana	40 let	15 let
Eva	45 let	25 let
Filip	24 let	3 roky
Jan	26 let	6 let
Jana	55 let	26 let
Jiří	43 let	27 let
Pavel	49 let	21 let
Marie	60 let	26 let
Viktor	46 let	20 let
Zora	26 let	6 let

Pro výběr informantů jsem se řídila následujícími kritérii:

1) V zájmu teoretické soudržnosti a omezení přílišné různorodosti všichni mí informanti pocházejí z římskokatolické církve. Buďto v ní byli po své konverzi pokřtěni, nebo navštěvují katolické bohoslužby a sami se považují za katolíky (tento příklad se objevuje pouze u Zory, u Jany dochází k uznání křtu v Církvi husitské, nicméně zde proběhne veřejné a oficiální přijetí do katolické církve). Všichni ostatní byli v této církvi po konverzi pokřtěni. Křest vnímám jako jakési vnější potvrzení vnitřního obrácení, které informant prožil.

2) Ve svém výzkumu se zajímám o změnu vědomí vlastní účinnosti vlivem konverze a jak tuto změnu popisují a vnímají sami konvertité. Důležitým a prvním kritériem tedy bylo, aby informant sám sebe označoval za nevěřícího člověka v určité části svého života a následně prožil zkušenost, díky které se rozhoduje vstoupit do katolické církve a kterou následně pojmenovává jako náboženskou konverzi. Od té doby se považuje za praktikujícího věřícího.

3) Dále jsem vybírala informanty různého věku a pohlaví, různě dlouhého období po konverzi a z různého prostředí. Chtěla jsem tak zajistit větší rozmanitost jednotlivých příběhů konverze a přístupu k nim. V jednotlivých farnostech často probíhají společná setkávání, sdílení víry a také vzdělávání ve víře. Předpokládala jsem, že stejné prostředí by mohlo mít vliv na podobnost vyjadřování a přístup ke konverzi. Proto jsem se snažila tomuto zamezit. U dvou informantů se mi to však nepodařilo a během rozhovoru jsem zjistila, že oba pocházejí ze stejné skupiny přípravy na křest. Nakonec se mi však očekávaný problém s podobností vnímání svého příběhu konverze nepotvrdil.

Rozhovory jsem domlouvala převážně s lidmi, které osobně znám a kteří se označují za konvertity, případně s těmi, na které jsem dostala kontakt od mých známých, či od samotných informantů. Snažila jsem se, aby všichni mí informanti, nebo ti, kteří mi zprostředkovali kontakt, znali má kritéria. Pak bylo na nich, zda vyhodnotili, že pro ně platí, či ne.

Soustředila jsem se na římskokatolickou církev proto, že se do ní sama počítám, mám k ní tedy nejbližší. Díky tomu jsem pak měla také lepší přístup k mým informantům.

4.3.3 Metody sběru dat

Výzkum probíhal kvalitativní metodou za pomoci rozhovorů po období od roku 2018 do léta roku 2019. Po domluvení rozhovoru jsem se vždy s daným člověkem sešla na místě, které on sám vybral. Následně jsem vysvětlila, čeho se rozhovor bude týkat, a dala jsem informantovi podepsat informovaný souhlas. Dále jsem měla připravené otázky, které měly uvádět určitá témata, kterých jsem se chtěla dotknout (například téma rozdílu v rozhodování či řešení náročných situací).

Vždy jsem začínala otázkou: *Jaký byl váš život před konverzí?* Potom jsem nechala informanta volně vyprávět, případně jsem se doptávala na detaily, nebo jsem položila další

otázku, když mi bylo dáno najevo, že k první otázce již není co říci. Pokud informant nějakou z mých dalších otázek zodpověděl u jiné dříve, už jsem se na ni dál neptala.

Rozhovory byly tedy polostrukturované a trvaly od 43 minut do 109 minut. Všechny byly nahrávány na diktafon. Jeden z rozhovorů byl proveden nadvakrát – s informantkou jsme měly dvě schůzky, protože na první jsme neprobraly všechny mé otázky.

4.3.4 Téma rozhovoru¹

Rozhovor a otázky, které jsem měla připraveny, jsem se snažila zaměřit obecněji. Měly mapovat více oblastí života informantů. Zde představuji několik příkladů otázek, které se v rozhovoru vždy objevily:

Začala jsem otázkami na život před konverzí: *Jak jste žil/a před konverzí? Co pro vás bylo důležité? Byla nějaká situace, která vám utkvěla?* Dále jsem se zaměřila na konverzi jako takovou, jak ji daný informant prožíval a jak probíhala: *Jak jste došel/došla k tomu, že se stanete věřící, necháte se pokřtít? Byla nějaká situace, která vám pomohla se rozhodnout? Jak to vnímalo okolí, když jste jim řekl/a, že se chcete nechat pokřtít? Jak jste se cítil/a při rozhodování?*

Několik otázek jsem vždy směřovala k prožívání víry jako takové: *Jakou roli pro vás hraje modlitba? Vztah s Bohem?*

Obsáhlejší částí rozhovoru byly otázky na vnímané změny a rozdíly v životě před konverzí a po konverzi: *Jak se změnila vaše životní plány? Jak se rozšířil nebo zúžil okruh vašich známých? Změnily se vaše názory například na potrat, homosexualitu? Jaké situace jsou pro vás teď obtížnější/snazší? Jak se dnes rozhodujete? Jak byste dnes řešil/a nějakou náročnou situaci?*

Další otázky směřovaly k životním cílům a plánům do budoucna.

1 Otázky použité v rozhovoru viz Přílohy

5 ANALÝZA ROZHovorŮ

Rozhovory jsem následně doslova přepsala a dále analyzovala. Analýza spočívala v opakovaném čtení rozhovorů a kódování témat, která se objevila. Dále jsem se více zaměřila na pasáže, které obsahovaly popis vědomí vlastní účinnosti – například jak informant vnímá svůj vliv na vlastní život, jak vnímá vliv Boha na situace v životě, atp.

V analýze jsem se věnovala dvěma ústředním otázkám, které jsem si ve výzkumu kladla:

- *Jak se vlivem konverze mění vědomí vlastní účinnosti?*
- *Jak informanti popisují sami sebe jako aktivní subjekty v životě?*

5.1 Změna vědomí vlastní účinnosti

Změnu vědomí vlastní účinnosti jsem vysledovala v několika oblastech. Pro větší přehlednost uvádím stručně popis těchto oblastí, které budou podrobněji představeny dále:

1. Vnímání schopnosti ovlivňovat dění

Jak konvertité vnímají svoji schopnosti ovlivňovat dění ve svém životě, zda to bylo jiné před konverzí a teď se to změnilo. Věnovala jsem se také částem příběhu, kde informanti mluvili o svojí roli například v řešení společenských témat.

2. Pocit způsobilosti i přes uvědomění si vlastních limitů

Po konverzi si informanti často všímali neschopnosti vést svůj život správným směrem. Přesto však jsem zaznamenala přetrvávající pocit způsobilosti, a to například v rozhodování, kterého se týkala jedna z otázek v mém rozhovoru. Také na něj má vliv vědomí vlastní účinnosti. Sledovala jsem, jakým způsobem rozhodování probíhá, pocit způsobilosti informanta v tomto procesu či zda a jak je do něj zapojen Bůh.

3. Přístup k náročným životním situacím

Předpokládala jsem změnu v této oblasti, protože zde, jak uvádím v teoretické části práce s odkazem například na Banduru (1997, 1977), můžeme také vysledovat působení vědomí vlastní účinnosti. Zajímalo mě postoj k těmto situacím, způsob jejich zvládnutí před konverzí a po ní, v jaké roli sami sebe informanti vidí a v jaké roli je pro ně Bůh.

4. Jiné zdroje vědomí vlastní účinnosti

Bandura uvádí čtyři hlavní zdroje vědomí vlastní účinnosti. Z rozhovorů mi vyplynuly dva, které mne zaujaly, protože mají náboženský charakter. Byly tedy nově získány po konverzi. Je jím pojetí Boha a společenství věřících. Důležitost ostatních věřících byla představena již v teoretické části práce. Zajímalo mne, jak o tomto tématu mluví mí informanti ve vztahu k vědomí vlastní účinnosti a zda se zde neobjevuje něco na způsob modelování, jak o něm píše Bandura (1977).

Vztah k Bohu, způsob, jakým je informanty pojímán a jeho vliv na prožívání, vyhodnocování a přístup k různým situacím zasahuje do všech mnou vydělených oblastí. V této oblasti jsem se soustředila na Boha jako na případný zdroj vědomí vlastní účinnosti.

5.1.1 Vnímání schopnosti ovlivňovat dění

U některých informantů se lišilo vnímání vlastní účinnosti před konverzí a po ní zvláště v otázce řízení vlastního života a plánování nebo zvládání náročných situací, o kterých bude pojednáváno ještě samostatně dále.

Výrazné bylo uvědomění, že řízení svého života již nemá pod kontrolou daný jedinec, ale Bůh. Dokonce Eva nebo Marie upozorňují na skutečnost, že je nebezpečné a pro člověka nevýhodné, aby měl nad svým životem úplnou kontrolu, protože on, jako chybný a nedokonalá bytost nedokáže zcela odhadnout a určit, co je správné a co ne. O tomto fenoménu se zmiňuji napříč praktickou částí.

Paradoxně k tomuto snížení vědomí vlastní účinnosti informanti dodávají, že jsou situace, do kterých by naopak měli ze své iniciativy aktivně zasahovat. Vynořuje se zde víra v to, že jsem schopna svět změnit k lepšímu, pokud začnu u sebe.

„Nejsem to já, kdo řídí můj život.“

K tomuto uvědomění informanti došli po konverzi. Nejsou to oni, kdo řídí jejich život, ale je to Bůh (u Jany je to zjevné při popisu jejího kamaráda), či dokonce že oni sami nejsou schopni svůj život řídit (Eva).

To je člověk, který je svým způsobem života takový poctivý, přímý, ale nemůže přijmout, on totiž nedokáže ten svůj život tak jako, pustit do toho, aby mu ho řídil někdo jiný. On potřebuje mít pocit, že já si to řídím. – Jana

Já jsem si myslela, že mám ten život sama v rukou. Že svůj život mám sama v rukou, a jaké si to udělám, takové to budu mít. To znamená, že ten hlavní rozdíl života před konverzí a po konverzi je v tom, že já jsem si opravdu myslela, že si člověk sám může všechno v životě zařídit. Že to mám já v rukou. A pak jsem pochopila, kam to řídím těma svýma rukama. Prostě do úplné zkázy, to bylo úplně špatně. – Eva

V příběhu Marie si zase můžeme všimnout tohoto rozdílu, když popisuje, že musela odevzdat touhu po dítěti a ptala se Boha, co jiného pro ni má. Vnímá tedy Boha jako toho, kdo ji předkládá a připravuje životní cestu. Zároveň uznávala svoji nevědomost ohledně toho, co je pro ni správné.

Já jsem musela odevzdat i tu touhu mít to dítě. To taky trvalo nějakou chvíli. Já jsem musela říct, dobře, Bože, tak jestli nemám mít děti, tak co pro mě máš? Já jsem s tím smířená. Ty víš, že je chci, ale když nebudou, tak co pro mě máš? Tak mi ukáž, co pro mě máš a co máš pro mě jiného? Jak mám žít jinak ten život? – Marie

Zdá se, že touto proměnou dochází ke snižování vědomí vlastní účinnosti. Informanti mají za to, že jejich vliv na život je malý, zdůrazňují situace, kde se sice mohou o něco snažit, ale konečný výsledek či dosažení jejich cíle už nijak neovlivní – jako například v příběhu Zory a v jejím vyprávění o přání mít partnera a rodinu.

Člověk má plány, že chce mít dobrou práci a že by chtěl mít partnera a rodinu, ale poslední dobou vnímám, že když se člověk snaží, tak stejně jsou věci, které neovlivní. (...) Buď se někdo ani nesnaží a nějak to vyjde a má to štěstí, a třeba já se snažím být mezi novými lidmi, ale stejně to, jestli to vyjde nebo jestli někoho potkám, to neovlivním a ani na to nemůžu tlačit, prostě to není v mé vůli... Takže chtěla bych mít ten plán, mít rodinu, ale vím, že na to nemám vliv a že se to může stát a nemusí. Takže nemá moc cenu to plánovat. – Zora

Současně však nijak neklesá životní spokojenost, ba ani vyhýbání se překážkám, a podle jednotlivých příběhů se ani neobjevuje nižší vytrvalost při překonávání překážek, o které mluví Bandura (1977). Naopak informanti popisují, že se teď cítí lépe, protože svá trápení mají kam odevzdat. Eva vzpomíná na špatné zkušenosti a zklamání v životě před konverzí, která pramenila z pocitu kontroly nad svým životem a potažmo i nad životy druhých lidí. Teď, jako věřící člověk, naopak může důvěřovat Bohu, který je všemi informanty vnímán jako milující a jako ten, který chce pro ně dobré. Projevuje se to také v přístupu k náročným životním situacím, o kterých se podrobněji zmiňují v samostatné podkapitole.

„Musím začít od sebe.“

Přestože předchozí citace jasně mluví o pocitu nižšího vlivu na svůj život, u otázek týkajících se například společenských problémů informanti jasně naznačují, že je nutné začít u sebe a že tedy tímto způsobem mohou ovlivnit dění a přispět tak k dobrému.

Marii ve společnosti trápí nekvalita mezilidských vztahů, nenávisť a zloba ve světě. Jako jedno z řešení ale uvádí, že pokud člověk začne u sebe, on ostatním „ukáže lepší tvář“, tak je větší pravděpodobnost, že i druhý člověk se bude chovat dobře. Zdůrazňuje ale důležitost začít u vlastní osoby.

(...) Začít u sebe, nikdy nezačínat u těch druhých a chtít, aby on se změnil. Musíš změnit svůj postoj k tomu člověku. Když se ti to povede, tak je velká šance, že ta druhá strana taky se bude chovat.

(...) Snažit se budovat a začít u sebe. U toho svého hnízdečka. Hezké vztahy, soužití a snažit se to roznášet i dál. – Marie

V tomto úryvku u Marie tedy vidíme, že sama Marie vnímá, že může ovlivnit to, co se podle ní děje ve světě. Avšak podle Mariina životního příběhu se zdá, že se nejedná o změnu způsobenou náboženskou konverzí, ale o osobnostní rys. V době komunismu totiž byla spolu s manželem zaangažovaná v protivládních aktivitách. I tehdy se u ní musela objevovat víra, že může ovlivnit současné dění.

Po konverzi někteří informanti mluvili o nutnosti odpovědět na získaný dar víry, či o tom, že je teď víra nutí více přemýšlet nad některými věcmi (jako například nad životy druhých lidí), více se angažovat v pomoci a službě pro druhé. Dochází zde k jakési aktivizaci jedince v různých směrech. Vždy se dle mého názoru jedná o větší angažovanost v církevním společenství nebo ve svém žití víry. U Pavla jde ale o angažování se i ve společenských tématech.

(...) Musím sebrat všechnu svojí odvahu a sílu a něco jít udělat (...) Když moji kamarádi, manželé, jeli na srbskou hranici pomáhat proudy uprchlíků, tak to je krok víry. Udělat ten krok víry v něčem. Možná, že i dneska jít na demonstraci, nebo vystoupit někde veřejně, protože i tam člověk jde s kůží na trh a je vydaný nějakým nepříjemným, nebo potenciálně nepříjemným věcem. (...) Jestliže jsem to vzal vážně, tak se nemám vyvlékat z takovýchto důsledků, že víru beru vážně. – Pavel

V případě Zory to je naplňování Božího záměru s člověkem, toho, co podle ní Bůh člověka učí – sloužit druhým. Zora mluví o uvědomění si zodpovědnosti vůči druhým a o možnosti ovlivnit jejich život, aby se posunul k lepšímu.

Třeba kdybych flákala školu, tak potom nebudu moct dělat svoji práci dobře, nebo zodpovědnost za to, že když někomu můžu pomoci, tak se jeho život může třeba malinko posunout k lepšímu a nebo vůbec nemusí. – Zora

U Viktora nebo Evy to je rozhodnutí pro řeholní život nebo častější modlitba a chození do kostela. Nicméně Viktor své rozhodnutí popisuje jako následek touhy nebo vnitřního

napětí, volání Ducha, které pocítoval, čili se nejedná bezvýhradně pouze o jeho aktivitu. Je zde ale patrné vědomí vlastního vlivu na růst ve víře.

(...) já jsem fakt jasně vnímal, že teď je míč na mé straně. Že já jsem dostal obrovský dar ve křtu a že musím na ten dar nějak odpovědět. Ne, že morálně musím, ale to byla taková vnitřní tenze. Že musím na ten dar, který jsem dostal, nějakým způsobem odpovědět a že nestačí rozhodně to, že budu v neděli chodit na mši, to rozhodně nestačilo. – Viktor

(...) Když se mi daří, opravdu neflákat tu modlitbu a chodit do kostela, tak je to samozřejmě lepší. Jakmile to člověk zafláká, tak je to samozřejmě okamžitě, okamžitě se člověk vzdaluje.
– Eva

Z předchozích úryvků vyplývá, že pokud se tedy jedná o jakési přispívání ke zlepšování životního klimatu, vztahů kolem, nebo také o zlepšování vztahu s Bohem, informanti se cítí být povoláni k tomu, aby i oni byli ti aktivní, kteří mohou mít vliv na změnu.

5.1.2 Pocit způsobilosti i přes uvědomění si vlastních limitů

Eva, Filip, Marie a Jana v rozhovorech nastiňují, že pokud by například řešení náročné situace stálo pouze na nich, jsou si vědomi toho, že by to „byl konec“.

(...) Akceptuji Boží autoritu a jsem vděčný Ježíšovi za jeho obět, protože si fakt uvědomuji, že kdyby to mělo být jenom na mě, tak končím (smích). – Filip

Eva zase vyzdvihovala fakt, že když měla snahu řídit si svůj život sama, vedlo to špatným směrem. O nedokonalosti člověka mluví také u tématu manželství a nutnosti duchovního rozměru v něm.

Já jsem si opravdu myslela, že si člověk sám může všechno v životě nějak zařídit. Že to mám já v rukou. No a pak jsem pochopila kam já to řídím těma svýma rukama. Do úplný v podstatě zkázy, to bylo úplně špatně. – Eva

Jana i Marie uznávají svoji nedokonalost, neschopnost rozpoznat, co je dobré a co je špatné. Úryvek, kde o tom přímo mluví, je uveden pod kapitolou Rozhodování. Tady uvádím část rozhovoru, kde je zdůrazněno, že Bůh s člověkem může mít lepší plány, než má on sám, protože vidí dál.

Takže jako věřící člověk už pak máš obrovskou výhodu v tom, že si můžeš říct, Boží vůle s mým životem může být jiná, než si představuji já, nebo než chci. A možná lepší, protože on vidí dál než ty. Takže to nemusí být tak, jak jsem si to já usmyslela. – Marie

Někdy si říkám, že se modlím za úplný blbosti, že jsem měla udělat něco. Ale zase si přiznávám, že jsem, jaká jsem, pro mě je důležité si přiznat svoji hříšnost a nedokonalost a že jsem to mohla udělat líp a dokonaleji, ale udělala jsem to takhle.
– Jana

Ze všech těchto postojů lze vyvodit, že informanti nehodnotí sami sebe jako kompetentní a způsobilé ovlivňovat svůj život a že to proto přenechávají Bohu, který je podle nich mnohem povolanejší. Přesto se ukazuje, že například Pavel se díky Bohu a vztahu s ním dokáže rychleji rozhodovat a čelit výzvám. Viktor, Jana, Eva, Marie nebo Dana jsou zase schopni lépe zvládat náročné situace a považují se za schopné, dokonce zodpovědné za pozitivní ovlivňování dění a lidí kolem sebe.

Jako příklad tohoto pocitu způsobilosti, který se vynořoval z výpovědí informantů, uvádím konkrétně rozhodování a změny v tomto procesu. Poukazuji například na větší jistotu, kterou informanti v rozhodování díky získané víře pociťují. Další příklady způsobilosti, zvláště ve zvládání náročných situací, jsou uvedeny podrobněji a samostatně v jiných podkapitolách.

Rozhodování

Jednou ze změn, na které jsem se ptala, se týkala rozhodování. Do celého rozhodovacího procesu u informantů přibyla nová proměnná, která zaujímá důležité místo. Konverzí informant získává, či objevuje novou dimenzi svého života a tou je vztah s Bohem.

Bůh je ten, který zasahuje do mnoha oblastí života informantů a jednou z nich je i rozhodování. Proměnu rozhodování a vliv víry na něj vidím v několika oblastech, které se v rozhovorech objevovaly. Někteří informanti poukazují hlavně na jednu, u jiných najdeme nových komponent, vzniklých po náboženské konverzi, několik.

Viktor a Filip popisují určité *rozšíření perspektivy* během rozhodování, větší celistvost a komplexitu. Něco podobného avizovala i Zora – přemýšlí teď o lidech komplexněji, zajímá se o jejich životní příběh, neodsuzuje je. Bylo to ale v jiném kontextu, netýkalo se to rozhodování. Proto jsem ji sem nezařadila.

Pro jiné informanty se rozhodování stává *interakcí*, konzultací s Bohem (Marie, částečně Filip, Viktor a Pavel). Ptají se Boha, co mají dělat, jak se mají rozhodnout, snaží se rozpoznat jeho vůli.

Dále se v rozhovorech objevuje tvrzení, že díky víře získali informanti v rozhodování *větší klid* (Pavel, Filip, Marie). Vědí, že i když se rozhodnou špatně, Boží lásku neztratí. Dokonce se cítí být více kompetentní a schopní rozhodnout se rychle, protože věří, že se

nic hrozného nemůže stát. Zároveň ví, že některé věci rozhodnout nejde, že to není na nich. Zde však uznávají, že je možná souvislost s věkem a množstvím zkušeností. Nicméně i v těchto situacích se objevuje koncept odevzdání, o kterém mluvím také v části o zvládání náročných životních situací. Tyto dvě oblasti – rozhodování a zvládání nebo řešení náročných životních situací – spolu úzce souvisejí, protože rozhodnutí může být také bráno jako řešení situace. Proto se odevzdání objevuje u obou – vše odevzdám v případě, že vím, že s tím nic nezmohu, nemohu to rozhodnout a tím pádem ani vyřešit.

Nakonec zmiňuji Jana a Janu, kteří mluví o svobodě rozhodování vůči Boží vůli.

Rozhodování jako více komplexní proces

Viktor vysvětluje, že je tentýž jako dříve, takže v jeho rozhodování je stále přítomný emocionální impulz a následuje racionální postup. Po konverzi ale vnímá, že celý proces se jaksi rozšiřuje a netočí se pouze kolem něj – co je pro něj výhodné, co ne, ale zahrnuje i svět, druhé lidi kolem, „znamení doby“.

V: Vnímáš rozdíl v tom, jak ses začal rozhodovat? Myslím proces rozhodování. Jestli když ses potřeboval v něčem rozhodnout, jestli ses rozhodoval jinak na základě víry. (...)

I: Určitě tam změna je, ale ten základ zůstal stejný. (...) Samozřejmě člověk do toho pouští víc, aspoň se snažím pouštět, toho Hospodina. Ne tím, že jenom v modlitbě bych se ho ptal, co po mě chce, ale spíš skrze, tehdy jsem si to neuvědomoval, ale skrze znamení doby, znamení času. Víc si všímám toho, kam mě Bůh vede i v rozhodování (...). To znamená, že vlastně ten proces rozhodování se stal složitějším, protože dřív to bylo v podstatě všechno kolem mě. (...) Ta racionalita v tom je i teď hodně obsažená, ale samozřejmě zároveň je to celistvější. – Viktor

I když je to jen lehce a okrajově zmíněno, u Viktora také vidíme, že rozhodování se najednou stává interakční záležitostí. V modlitbě se ptá Boha, co po něm chce. Nezůstává však pouze u toho a spíše klade důraz na všímání si, na celistvost.

Rozhodování jako komplexnější hodnotí i Filip, když říká, že díky víře se snaží více přemýšlet nad lidmi a získal toleranci a rozvážnost.

V: A teď v tom věřícím stavu, rozhoduješ se jinak? Nebo změnil se proces rozhodování u tebe?

I: (...) Můj celkový vztah s Bohem vnesl do mého rozhodování daleko větší klid, daleko větší toleranci, rozvážnost, opustil jsem nějaké stereotypní rozhodování, předsudky. Takže jsem se zbavil předsudků a snažím se, nebo se rozhoduji víc konkrétně nad těmi případy, než abych uplatňoval nějaké obecné pravdy. – Filip

„Je dobré, když to konzultuješ.“

Rozhodování jako rozhovor vidí Viktor, jak je zmiňováno výše. Jako konzultaci jej popisuje také Marie.

V: Rozhoduješ se třeba jinak?

I: Spoustu věcí řeším takhle nahoru, protože si myslím, že to má smysl. A když máš tu důvěru, tak víš, že máš nad sebou někoho, kdo tě nedá, ať se ti děje, co se ti děje. A můžeš paradoxně cokoli, ale je dobrý, když to konzultuješ. – Marie

Zdá se, že jde o snahu potvrdit si správnost svého rozhodnutí. V další části odpovědi na moji otázku dovysvětluje Marie důležitost důvěry v Boha jako toho, který „mě nedá“. Zmiňuje svobodu člověka a také jeho limity, kdy není schopen rozpoznat, jaké rozhodnutí pro něj bude dobré a jaké naopak. Víra pro ni v rozhodování znamená zakotvení, jistotu, směr a řád.

Protože ta svoboda lidská je strašně bezbřehá a lidi hodně šlapou vedle, protože když nejsou někde zakotvení, tak se nechávají strhnout různými proudy. A ty proudy nemusí být pro ně dobré, ani pro život, ani třeba v tu chvíli. Ale nejsou schopni to rozlišit. – Marie

Otázku „Co na to Bůh?“, si během rozhodování klade i Filip. Nevnímá to však jako zásadní část tohoto procesu. Důraz klade spíše na větší klid a změnu pohledu na ostatní lidi. Změna v rozhodování u Filipa tedy obsahuje obrat ve všech oblastech, kterými se v této kapitole zabývám. Úryvky z rozhovoru, kde o těchto aspektech Filip mluví, uvádím tedy v dalších podkapitolách o rozhodování.

Ptám se asi dneska, co na to Bůh, ale vzhledem k tomu, jak mi funguje modlitba, tak to není úplně platné. (...) Ale jako že bych přidal nějakou významnou část do mého rozhodovacího procesu v tom smyslu, že – a co na to Bůh, teď se budu den modlit – to ne. – Filip

Do této podkapitoly řadím i Jiřího. Jiří sice nemluví explicitně o modlitbě nebo rozhovoru s Bohem v situaci rozhodování, ale zdůrazňuje nutnou modifikaci rozhodnutí člověka podle toho, aby byl napojen na Boží hlas. Boha tedy vnímá jako někoho, kdo mu promlouvá do života a nějakým způsobem motivuje jeho rozhodování.

V: Když vezmeme rozhodování, jak jste se rozhodoval předtím a jak teď? Vnímáte tam nějakou změnu? A když, tak jakou?

I: (...) Myslím si, že, nechci ho soudit (*pozn. bratra*), ale že v tom vnitřním životě a motivaci žije jako člověk, který vlastně nepočítá s, neohýbá ty věci podle vnitřního nějakého kompasu, ve kterém člověk touží, aby byl napojený na Boží světýlko, na Boží hlas. – Jiří

Nutno zmínit, že na otázku o změně rozhodování Jiří odpovídá za pomoci porovnání svého života s bratrovým, který věřící není. Jak se rozhodoval před konverzí, což bylo do jeho 15 let života, si už nepamatuje.

„I když něco zkazím, on mě má rád“

Například Pavel po konverzi vidí rozhodování jako bezpečnější situaci. Není si jist, zda to také není jeho vývojem a životní zkušeností, tuto novou perspektivu ale dává do souvislosti se svojí vírou. Důležité pro něj je, že i když se rozhodne špatně, vztah Boha k němu se nijak nezmění a to je pro něj zásadní. Dokonce se cítí být více schopný rychleji se rozhodovat i ve věcech, kde cítí zodpovědnost. Například v práci na pozici vedoucího katedry. Znamená to tedy, že se zvýšilo jeho vědomí vlastní účinnosti. Díky víře má pocit větší kompetence něco rozhodnout, riziko selhání je pro něj nižší, protože špatné rozhodnutí není selhání. Selhání by bylo, kdyby ve špatném rozhodnutí zůstal sám, bez možnosti spolehnout se na Boha.

V: Je tedy rozdíl, jak teď řešíš náročnější situace?

I: (...) V práci (...) někdy člověk musí rychle, není to na to, že to můžu nechat 14 dní uzrát a co mi Hospodin dá. Na druhou stranu je tam ta důvěra, že zvážím, rozhodnu se nějak a i kdyby to bylo špatně a ty lidi mě za to neměli rádi, tak to neznamená, že mě Pán Bůh nemá rád a tudíž schopnost se vůbec rozhodnout nějak. (...) tohle mi někdy pomáhá rozhodnout se rychle, protože se můžu spolehnout. To asi bych tenkrát neudělal takhle snadno některý rozhodnutí důležitý. – Pavel

Jana také věří v neměnnost Boží lásky i přes svá špatná rozhodnutí:

Boží plán, je vždycky dobrý a to, že já si něco zkazím, nebo něco si udělám nějak jinak, to je můj problém, ale on mě má rád, takže je schopný mi leccos odpustit a milosrdně mi zas dát něco jiného. – Jana

Vědomí vlastní účinnosti se přitom nezvyšuje na základě větší víry ve zlepšení vlastních schopností, ale v uvědomění si a ve víře ve schopnosti Boží a jeho oporu. Opět se tu dostáváme k tématu pojetí Boha a jeho vztahu k vědomí vlastní účinnosti, které je rozpracováno v jiné podkapitole.

Větší klid v rozhodování popisuje také Filip. Nepopisuje ale dále zdroj tohoto klidu. Vzhledem k jiným úryvkům v textu usuzuji na to, že klid plyne z jeho osobnostní změny týkající se například větší tolerance a snížení agresivity. To také Filip zmiňuje i v následujícím úryvku.

V: Když teď vezmeme život, když jsi jako věřící, tak cítíš se jinak, nebo prožíváš věci jinak? A v čem to je jiný?

I: Jo, prožívám. Nejsem tak agresivní třeba. Jsem daleko tolerantnější vůči ostatním lidem. – Filip

Předposlední oblastí, kterou představuji až na závěr, je *pozice informanta* v procesu rozhodování. Informanti rozhodování popisují způsobem, ze kterého vyplývá, že se

staví do role toho, který poslouchá rozhodnutí někoho jiného, v tomto případě Boha. Pavel ohýbá rozhodnutí podle Božího hlasu, Marie se snaží vše konzultovat, protože neví, co je dobré, Viktor se ptá Boha v modlitbě a všímá si okolního světa.

Během rozhodování konvertité hledají Boží souhlas, a nebo zjišťují, zda jejich rozhodnutí vede k dobrému a to opět za jeho pomoci, protože on jediný ví, co je pro daného jedince dobré. Člověk má v tomto poznání nedostatky a odhadnout to sám v podstatě není schopen. Zora správný způsob života, napojený na Boha popisuje takto:

(...) člověk, když je s Bohem a poslouchá ho, tak ví, že je na té správné cestě, že když v některé věci Boha neposlouchám, tak se pak dostanu do průšvihů, nebo vím, že to vede k věcem, které jsou špatné, že to pak má fakt špatné důsledky. – Zora

Eva to vnímá velmi podobně v manželství:

Nějak to jde, ale jakmile se od toho trochu odpoutáš, nebo jak to říct, že třeba, méně na to myslíš, méně se modlíš, nemáš čas a tak dále, tak hned to v tom vztahu (*pozn. manželství*) cítíš, hned je to horší, hned je to všechno těžší, hned ty lidi jsou k sobě takoví ostřejší, kritičtější mnohem. My to máme tak třeba, že se snažíme každý večer modlit nahlas spolu za všechny věci a hned to je jiná liga. – Eva

Svoboda v rozhodování

Jako poslední podkapitulu sem řadím svobodu rozhodování, čili víru v možnost člověka odmítnout či přijmout Boží vůli. Nejpodrobněji o této myšlence hovoří Jan a Jana. Může se zdát, že se tolik nevztahuje ke konceptu vědomí vlastní účinnosti, obsahuje však téma kontroly nad vlastním životem. Bůh je sice pojímán jako ten, který do veškerého dění kolem jedince aktivně zasahuje, Jana a Jan však současně zdůrazňují svobodu člověka na tyto zásahy reagovat.

Na prvním místě pro mě je, že Bůh nám dává svobodu a zároveň ví, co se stane. Ví všechny možnosti. – Jan

U Jany uvádím již výše zmiňovaný úryvek, v této části si však všímám právě toho, že mluví o Božím plánu, čili jakési předurčenosti života člověka. Zároveň ale předem počítá s možnostmi, že člověk si „něco udělá jinak.“ Boží plán je oproti osudu tedy flexibilnější a daný jedinec má svobodu podle něj jednat, nebo ne.

I: Boží plán je vždycky dobrý a to, že já si něco zkazím, nebo něco si udělám nějak jinak, to je můj problém, ale on mě má rád, takže je schopný mi leccos odpustit a milosrdně mi zas dát něco jiného.

V: Takže je to flexibilní?

I: Já si myslím, že flexibilní to je. Že s tebou má nějaký záměr a chce tě dovést do Božího království a ty buď jdeš, anebo jdeš jinam (smích). – Jana

Jan vysvětluje, že je více druhů svobod, kdy jedna z nich člověka omezuje a je třeba se jí vzdát, aby mohl získat tu, kterou člověku dává Bůh.

V podstatě, (...) jsme narazili na dvě svobody. Na tu jednu, kdy ta tvoje svoboda spočívá v tom, že ji omezuješ, ty ji dáváš pro Boha a zároveň ji nacházíš v něm. A ta druhá je, že vnímáš nějakou nekonečnou svobodu ve světě, která ale ve skutečnosti je hrozně omezující. A zotročuje tě. – Jan

Jana i Jan mluví o svobodě, přesto větší moc a schopnost kontroly situace přisuzují Bohu. Zvláště je to patrné u Jana v jeho příběhu konverze, a u Jany, když vypráví o operaci svého syna a vyrovnávání se s jejím možným nezdařením.

I: Bůh se najednou rozhodl, že mi dá ten dar (*pozn. víru*). Protože tady mi nenechával žádnou svobodu, to je pravda (smích).

V: Jak to?

I: Když se tě Bůh fakt nějakým způsobem takhle dotkne, tak ti nenechá svobodu věř, nevěř, najednou...to není o tom, že já bych věřil, ale to je, že opravdu, tu existenci cítíš a jsi si jí stoprocentně jistý, jako svojí existenci. (...) A to mi potom nenechává žádnou (smích) svobodu, jestli v něj chci věřit, nebo ne. – Jan

Tohle je pro mě takový hodně zajímavý, hodně těžký moment v tom, že Boží vůle je nějaká a já si můžu přát co chci. Já si pochopitelně přála, aby bylo všechno dobře, ale i vědomí toho, že to může být jinak a přijmout to. – Jana

Podobně jako u aktivní nebo pasivní role Boha a člověka v konverzi a obecně také v životě, i zde se objevuje paradox, či spíše napětí mezi Boží vůlí a plánem a svobodou člověka.

5.1.3 Přístup k náročným životním situacím

Vliv výše zmíněného vnímání Boha byl zvláště patrný v částech příběhu, kde informant popisoval nějakou náročnou životní situaci nebo krizi. Vždy jsem se pak dotazovala na způsob vyrovnání se nebo řešení této krize a rozdíl oproti životu bez víry.

Tuto oblast zde rozebírám proto, že právě lepší zvládnání životních překážek nebo krizí je rysem, který vykazují lidé se zvýšeným vědomím vlastní účinnosti (Bandura, 1977 a 1997).

Informanti se jako věřící lidé považovali za schopnější zvládnout nebo přijmout náročnou událost nebo dlouhodobější krizi. Vynořilo se několik témat, která se většinou u jednotlivých osob prolínala, pro větší přehlednost je nicméně rozdělují do následujících

podkapitol.

Několikrát bylo zmíněno, že informanti teď vědí, že na to nejsou sami. Jsou tedy podpírání a podporování ve zvládnání této situace Bohem. Dále zazníval pojem přijetí. Přijetí dění, protože člověk není schopen rozlišit, zda je to pro něj opravdu něco negativního, nebo zda to spíše nepomůže k růstu. Také se objevovalo tvrzení, že Bůh člověku nenaloží více, než unese. Náročná situace pak byla vyhodnocena tak, že ji daný jedinec může zvládnout, protože ho Bůh hodnotí jako toho, který na to má schopnosti a kterého podpoří. Tento fakt také řadím pod přijetí, vnímám tam však poněkud odlišné nuance, o kterých se rozepisuji v podkapitole níže.

„Nejsem v tom sám.“

Do této podkapitoly řadím Evu, Danu, Zoru a Pavla. Eva říká, že pro ni jako pro věřícího člověka, je teď zvládnání náročných situací snazší, protože se má vždy kam obrátit. Je také přesvědčena o menší pravděpodobnosti takového zoufalství, aby si sáhla na život.

Já se mám vždycky kam obrátit. A to je opravdu obrovský rozdíl, (...) je to snazší, protože já vždycky vím, že i kdyby se stalo cokoliv, tak na to nejsem sama. Člověk na to není sám a i kdyby se stalo nevím co, tak vím a doufám, že bych se třeba nezabila. To už vím, že to musím nějak doklepat. – Eva

Dana také zdůrazňuje skutečnost, že není sama. Sice už před konverzí se obracela k něčemu, „co nás převyšuje“, vnímá ale změnu v důvěře, kterou teď má.

Myslím si, že ta změna v tom je, že vím, že na to nejsem sama a že dřív jsem... Já jsem vždycky asi hodně přemýšlela o tom, že něco je, co nás převyšuje, ale dneska mám takovou důvěru v to, že i když je to těžké, to břímě a člověk to nese, tak na to nejsem nikdy sama. – Dana

Zora přímo jmenuje, díky kterým vlastnostem podle ní patřícím Bohu, je schopna těžké okolnosti zvládnout, protože se na něj může spolehnout.

Já si tak nějak toho Boha představuji. Jako někdo, kdo je strašně hodný, laskavý, kdo když se někdo trápí, tak by udělal úplně maximum pro to, aby tomu člověku pomohl. – Zora

Pavel také vnímá Boha jako oporu, jako toho, který ho zachrání, když bude třeba, jak je vidět v úryvku, který je již v jiné části práce.

V: A co si tedy představuješ pod tím prakticky vydat svůj život Bohu, s rodinou a tak?
(...) Musím sebrat všechnu svojí odvalu a sílu a něco jít udělat, protože za a) vím, že to je správné a za b) vím, že Pán Bůh mě v tom nenechá. – Pavel

Jako ochránce a tím pádem pomocníka v negativních situacích vidí Boha také Marie:

(...) víš, že Bůh je nad tebou a máš tam jakousi ochranu. A to v každém případě, ať se děje, co se děje. To si myslím, že je hodně pozitivní, protože tě to naučí vyrovnávat se postupně s tím, co je negativní, co není dobrý, čemu nerozumíš, co ti je nepříjemné. – Marie

Rozdílné byly také mechanismy či způsoby vyrovnávání se a aktivního zasahování do náročných situací s nadějí v její změnu nebo lepší zvládnání. V rozhovorech se objevily čtyři takové mechanismy: odpuštění, odevzdání, modlitba a přijetí. Tyto mechanismy podrobněji popisují dále, v kapitole o vnímání informantů sama sebe jako aktivních subjektů v životě. Interpretuji je totiž jako způsoby, jakým se informanti v obtížných chvílích snaží svůj život aktivně ovlivnit a nějakým způsobem se jim postavit či reagovat na tuto situaci. I když samozřejmě vše je směřováno k Bohu, nebo se děje podle informantů skrze něj a díky němu, stále je zde ale aktivní daný jedinec.

5.1.4 Jiné zdroje vědomí vlastní účinnosti

Podle Bandury (1997) je několik zdrojů vědomí vlastní účinnosti. Konverzí dle mých výsledků analýzy rozhovorů tyto zdroje získávají náboženskou charakteristiku. Například jako sociální přesvědčování vidím pojmání Boha informanty. Bůh zde figuruje jako významný druhý, což je pojem Bandurovy teorie zdrojů vědomí vlastní účinnosti (1997).

Zvyšování vědomí vlastní účinnosti díky sociálnímu srovnávání a zprostředkované zkušenosti probíhá zase v rámci společenství věřících. Ostatní věřící se stávají vzory například v přístupu k životu s nadhledem, odvahou, přijetím.

Pojetí Boha jako zdroj vědomí vlastní účinnosti

Konverzí informant získává, či objevuje novou dimenzi svého života, a tou je vztah s Bohem. Všimla jsem si souvislosti vědomí vlastní účinnosti a tímto vztahem, jak jej popisovali informanti. Vidím spojitost mezi tím, jak informanti pojmají Boha a jeho pohled na ně – čili že Bůh je miluje, je dobrý a chce pro ně osobně jen to nejlepší. Toto pojetí Boha a vztahu s ním je pro věřící vysokou hodnotou a tvoří u nich jistotu, že i když něco udělají špatně, nebo nastane nějaká náročná situace, Boží lásku neztratí a to považují za pomoc ve zvládnání této situace.

V: Když bys měl zhodnotit stav teď a stav před vírou, tak jaký je rozdíl v tom, jak se cítíš v životě?I: (...) Je tam velká svoboda toho, že Pán Bůh mě má rád (smích). Můžu cokoliv zvorat vlastně. – Pavel

Jana vysvětluje rozdíl mezi osudem a Božím plánem, kde jako Pavel poukazuje na to, že i když něco zkazí, Bůh ji má stále rád a dává jí nové šance.

V: A jak poznáš, že to je Boží plán? Spoustu lidí věří na osud, tak jak říct rozdíl?

I: Já myslím, že osud je něco, čemu je člověk odevzdaný a myslí si, že to je neměnné. Zatímco Boží plán je vždycky dobrý a to, že já něco zkazím, nebo něco si udělám nějak jinak, to je můj problém, ale on mě má rád, takže je schopný mi leccos odpustit a milosrdně mi zase dát něco jiného. – Jana

Vztah s Bohem tedy u informantů vytváří větší pocit sebejistoty, že jsou schopni se těmto situacím úspěšně postavit. Přestože zdrojem zvládání krizí je pro ně Bůh a aktivitu připisují jemu, v rozhovorech informanti opakovaně vykazují známky zvýšené důvěry v překonání krize. Nicméně se zjevně nejedná o zvýšenou důvěru ve svoje schopnosti aktivně řešit tyto situace, ale spíše schopnost „ve zdraví“ tuto situaci ustát a neztratit naději v dobrý konec.

Jinak je to u výroku, objevujícím se u Jany, že Bůh člověku nenaloží více, než unese. Poukazuje k tomu, že pokud jedinec zažívá něco náročného, je tímto automaticky předurčen k překonání této krize, protože Bůh by mu přeci nic nezvladatelného nenaložil. Zde pak dochází i ke zvyšování víry ve vlastní schopnosti.

Pojetí Boha a vztah s ním má také vliv na větší angažovanost a aktivitu v životě informantů, jak bylo také tématem výše. Dokonce se objevuje i větší odvaha vyplývající z určitého závazku vůči Bohu, jak uvádí Pavel. Protože Bůh jej nenechává nikdy samotného, může v něj důvěřovat a vnímá ho jako oporu, je schopen překonat svůj strach, lenost nebo nechuť k nějakým aktivitám, které jsou dobré a kterým by se měl věnovat. Odpovídá na moji otázku, co pro něj znamená vydat svůj život Bohu. Těsně před následujícím úryvkem mluví také o nutnosti určitých rozhodnutí.

V: A co si tedy představuješ pod tím prakticky vydat svůj život Bohu, s rodinou a tak?

I: (...) Musím sebrat všechnu svojí odvahu a sílu a něco jít udělat, protože za a) vím, že to je správné a za b) vím, že Pán Bůh mě v tom nenechá. A i když bych já se bál, nebo nechtěl, nebo byl líný, nebo něco, tak se překonat, a něco udělat. – Pavel

Pojetí Boha a jeho souvislost se změnou vědomí vlastní účinnosti řadím také pod jeho zdroje. V teoretické části zmiňuji, že podle Bandury (1997) pokud při zvládání obtížné situace významní druzí projevují víru ve schopnosti jedince, je pro něj pak snazší udržet si pocit, že je způsobilý situaci zvládnout a tak spíše dojde k aktivizaci jeho snah.

Bůh zcela jednoznačně patří pod kategorii významní druzí, o tom se můžeme přesvědčit při studiu výroků informantů o Bohu a mnoho z nich bylo již v textu představeno. Jestliže tedy konvertita vlivem svého obrácení k víře získá přesvědčení, že Bůh, ve kterého věří, uschopňuje člověka k překonání těžkostí tím, že ho vede, posiluje, miluje a nenaloží mu více, než unese, pak je logické, že jedincovo vědomí o vlastní účinnosti se zvyšuje. Otázkou ovšem je, zda se opravdu zvyšuje víra ve své vlastní schopnosti, tedy že jsem to opravdu já, kdo dokáže situaci zvládnout a pozitivně ovlivnit, nebo zda je to Bůh, který je na prvním místě a mě pouze sekundárně poskytuje prostředky pro to, abych mohla jednat určitým způsobem.

V tomto případě by jedinec opravdu lépe zvládal nepříznivé situace, věřil by v to, že je překoná, ale vnitřní vědomí o vlastní účinnosti by se nezměnilo. Naopak by na základě tohoto výzkumu bylo nižší, protože informanti často vyzdvihovali uvědomění si svých omezení. Vnější projevy této změny by ale ukazovaly na opak.

Společenství věřících jako zdroj vědomí vlastní účinnosti

Bandura (1997) popisuje, že dalším ze zdrojů vědomí vlastní účinnosti je zprostředkovaná zkušenost, kdy zažijeme úspěch prostřednictvím druhých lidí, se kterými se pak srovnáváme – takzvané modelování. Důležité je, že druzí lidé, na jejichž výkon se dívám, se mi musí podobat v určitých charakteristikách a následně jejich schopnosti, způsob zvládnutí různých činností, použiji k posouzení schopností svých. Pokud oni situaci zvládnou, já mohu také.

Jak již bylo popsáno v teoretické části, kde jsem čerpala i ze svého pozorování prostředí římskokatolické církve, pro katolíky je velmi důležité společenství věřících. I mí informanti popisovali, že ostatní věřící, pravidelný kontakt s nimi, vzájemné vztahy a sdílení víry jim pomáhají v udržení víry vlastní.

(...) bez společenství se víra udržuje dost špatně a určitě má smysl, že tam chodím (*pozn. do kostela*), vím, že mi to hodně dává, že mi to pomáhá udržet víru.

(...) Nebo se ta víra prohlubuje, vlastně Boha poznávám víc a i tím, že jsem tam mezi věřícími lidmi, tak to celkově má velký vliv. Když jsi najednou s lidmi, kteří taky žijí s Bohem, tak ti to pomáhá si víru udržovat a žít, snáz se ten Bůh poslouchá, nebo snáz se s Bohem žije, než když tím nejsi obklopená.

– Zora

A i dnes dost táhnu tu víru skrze společenství. (...) Mám to hodně orientované na lidi okolo mě. – Filip

Podle Bandury je důležitá podobnost mezi modelem a jedincem, který podle něj posuzuje svoje schopnosti a se kterým se srovnává. Právě tuto podobnost vidím mezi informanty a dalšími věřícími lidmi. Někteří dokonce explicitně mluvili o tom, že jim byli věřící přátelé vzorem, že chtěli být tak trochu jako oni (Eva, Zora, Jiří).

Eva popisuje setkání s věřícími lidmi, která pro ni byla důležitá a rozhovory s nimi, kde říká, že formulovali něco, co jí „vnitřně zapadlo“. Dále zmiňuje dovednost svých věřících přátel snášet a přijímat i to špatné.

V: A vybavuješ si třeba nějaký konkrétní rozhovor?

I: (...) Nemůžu říct konkrétně, co to bylo, ale nějak se mi i líbilo...je třeba hloupě říct, že jsem to chtěla nějak napodobit, ale líbilo se mi třeba, jakým způsobem ty lidi přijímají život. To se mi strašně líbilo, protože opravdu jsem měla kolem sebe lidi, kteří třeba zažili špatné věci a najednou oni nebyli oběti. Oni najednou to nějak jinak přijímali než ti nevěřící, kteří pořád věděli, co je pro ně to nejlepší a jak to má být. – Eva

Jiří vzpomíná na spolužáky na gymnáziu, kterých si všiml pro jejich schopnost brát různá příkoří s nadhledem a „grácií“.

(...) na gymplu jsem potkal k mému překvapení vůbec první věřící lidi, spolužáky. (...) A oni nikomu nic nevnucovali, ale já jak jsem byl v tom naladění hledání určitého smyslu života a současně kvality mezilidských vztahů, jsem vnímal (...), že mají asi o kousek navíc. (...) Já si myslím, že to byl kus určitého nadhledu, možná většího zakotvení nějaké naděje, nebo v jistotě, která je provázela i v situacích, kdy my ostatní jsme měli tendenci propadat nějaké panice. Nešťastná láska, špatná známka, příkoří učitele, učitelky, jiných spolužáků, který se dělo. Tak jim se děly taky, ale myslím si, že jimi procházely (...) s takovou grácií, méně je to shazovalo. – Jiří

Zora neříká přímo, že jí byly věřící lidé kolem ní vzorem, nebo že by chtěla být jako oni. Přiznává ale silný prožitek v okamžicích, kdy byla svědkem jejich vyprávění o prožívání víry.

V: Pamatuješ si, kdy se stal ten zlom, kdy sis uvědomila, že tam ten vztah (pozn. s Bohem) je? Že ho tam máš?

I: (...) Asi hodně v té mládeži nebo na English campu¹, kdy tam třeba dost lidí vyprávělo večer příběhy, co prožívají ve víře, tak to pro mě bylo silné. – Zora

Když informanti mluvili o vztazích ve společenství věřících, zmiňovali se o pocitu sounáležitosti s věřícími, jakémsi silnějším poutu, než mají s nevěřícími. Zvláště se to objevilo u Jana. Docházelo zde ke zdůrazňování stejnosti či identické podstaty sama sebe a druhých věřících, která spočívá v tom, že mají všichni jako „společný základ“ víru v Boha.

1 Letní kurzy angličtiny s českými i americkými vedoucími s křesťanským, evangelizačním programem. Jsou pořádány různými křesťanskými církvemi.

V: Takže vidíš rozdíl mezi vztahy s nevěřícími lidmi a vztahy s věřícími lidmi?

I: Vidím. Je to úplně o něčem jiném. S věřícími lidmi, můžu říct, že je opravdu znám díky víře. Nejen kvůli tomu, že jsme spolu chodili do školy.

V: Takže to, že je znáš díky víře, je jiná kvalita, než když ho znáš kvůli škole?

I: Je to jiný vztah. Známe se, protože máme společný základ v Bohu.

V: Takže to je něco hlubšího?

I: Jo. Skrze Boha to je hlubší. Často to jsou lidi, se kterými bych se jinak nebavil, ale bavíme se díky tomu, že máme Boha. – Jan

Podobně mluví i Viktor. Klade velký důraz na nesouhlas s jakýmkoli rozdělováním lidí na věřící a nevěřící. Hlubší spojení ale cítí s věřícími:

S věřícím lidmi mě daleko víc spojuje, a to je věc i teoretická, kterou já vnímám hrozně silně, že opravdu jsme rodina. Já fakt používám to slovo, a myslím si, že vím, že je to metaforické použití, že rodina je něco jiného než tahle rodina, ale jsem přesvědčený, že to je samozřejmě něco jiného než pokrevní rodina, ale intenzivně je to stejné nebo větší. (...) Cítím se s blízkými věřícími lidmi opravdu jako součást rodiny.

– Viktor

Informanti mluvili o důležitosti společenství a roli druhých věřících hlavně ve vztahu k jejich konverzi. Najednou se chtěli stát věřícími, protože jim přišel atraktivní život těch, kteří víru měli. Já však vidím v tomto „vzhlížení“ k nim právě Bandurovo „modelování“, které tam nemusí, ale jistě může být. Jiří to dokonce v úryvku výše pojmenovává explicitně: obdivoval, jak jeho věřící kamarádi zvládají negativní situace. Jeho výpověď lze interpretovat tak, že pokud ostatní jako věřící zvládají náročné situace, tak to bude stejné i u něj, až se věřícím stane. Samozřejmě takto nelze interpretovat důvod konverze Jiřího a ani se o to nesnažím, můžeme zde ale nalézt jeden z Bandurových zdrojů vysokého vědomí vlastní účinnosti. Podobně mluví i Eva, když říká, že se jí líbilo, že věřící lidé nebyli oběťmi, i když prožívali něco těžkého.

5.2 Vnímání sama sebe jako aktivního subjektu

Vnímání sama sebe jako aktivního subjektu jsem pozorovala v těchto oblastech:

1. Aktivita vs. pasivita v příběhu konverze

Sledovala jsem, jak informanti popisovali svoji roli v konverzi, svůj původní vztah k církvi nebo duchovnu, zda se aktivně zajímali o náboženství, hledali smysl života, či zda se k víře dostali spíše „náhodou“. Dále jakou roli v samotné konverzi podle informantů hrál Bůh.

2. Aktivita ve zvládnání náročných životních situací

U předchozí otázky jsem se zaměřovala na odlišný přístup k náročným situacím. Zde budu popisovat konkrétní mechanismy zvládnání, které vnímám jako vlastní aktivitu informantů.

5.2.1 Průběh konverze a aktivita/pasivita konvertity

Pod vědomí vlastní účinnosti řadím také příběh konverze a to, jakým způsobem informanti popisovali svoji roli v tomto procesu. Zda z jejich vyprávění vyplývá, že hráli aktivní roli, či byli spíše pasivními příjemci.

Z rozhovorů vyděluji dvě kategorie konverze. Konverzi pasivní a konverzi aktivní, která byla více častá.

Pasivní konverze

Do **pasivní konverze** řadím příběhy Jana a Filipa. Jan konverzi popisuje jako náhlý zážitek Boží lásky. Filip se zase neplánovaně, díky své učitelce, setkává s knězem, který mu má nejprve pomoci s jeho náročnou situací, ale se kterým postupně začínají v rozhovorech řešit náboženské otázky a nakonec Filip zahajuje přípravu na křest.

V: A co ti pak řekl, nebo co jste řešili s tím knězem? Jak na tebe působil, jaké pro tebe bylo to setkání první? (...)

I: (...) První setkání s farářem bylo zajímavé. Já jsem ho šel tak trochu prudit. Já jsem tam šel, jakože já jsem ten, kdo potřebuje pomoc a byl jsem trochu rád, že on si na mě dělá čas, (...) – Filip

V: A jak ses dostal k víře?

I: Složitě. Nebo ono to tak ani složité není, ono se to stalo. (...)

V: A jak se to stalo teda, že sis byl jistý jeho existencí?

I: (...) Vstal jsem z křesla, jako sedím teď, a když jsem vstal, tak se se mnou začal točit svět a cítil jsem hroznou euforii, prostě jsem věděl, že je. (*pozn. Bůh*) – Jan

Jan byl vychovávaný v tom, že víra je slabost. Jen jednou ve svém příběhu mluví o tom, že si i přál být věřící a že si četl v Bibli. Jinak ale o sympatiích nebo touze po víře nehovoří.

(...) Přijde mi zajímavý...celá ta cesta je předtím z toho pohledu, kdy doma jsme fakt byli vychovávaný v tom, že víra je slabost. A že slabí lidé potřebují víru, aby vůbec dokázali přežít v tomhle světě. – Jan

Stejně tak Filip neavizuje, že by hledal smysl života, nebo se zajímal o náboženství. Naopak zdůrazňuje, že byl „hroznej ateista“. Zároveň ani nechtěl kněze vyhledat sám, ale zavedla jej k němu jiná osoba. V tomto směru tedy vnímám jeho pasivní roli v procesu konverze. Až na setkání se kněze ptá na náboženská témata a na přípravu na křest začíná

chodit, protože podle svých slov chce zjistit, zda se nechat pokřtít. Tady se Filipova role překlápí spíše do aktivity.

Aktivní konverze

Aktivní konverzi předcházela nějaká činnost informanta, která byla zaměřena na hledání smyslu života (Viktor, Jiří), zájímání se o náboženství a o to, které by informantovi vyhovovalo či mu bylo blízké (Eva), jiný zájem o náboženství nebo hledání duchovna (Jana, Zora, Marie, Pavel).

Já jsem si říkala, chci vědět všechno. Já chci znát buddhismus, já chci znát všechno. Takže jsem opravdu se byla podívat v jedné ulici, kde vím, že bylo centrum buddhismu diamantové cesty.

(...) Zjišťovala jsem, co kde je, co by mi tak vadilo...tedy...spíš přitahovalo, bavilo.

(...) Ano, já jsem byla jenom taková, že mě to zajímalo, že jsem byla člověk, který se zajímal o náboženství. – Eva

Informant v těchto případech sám aktivně vykonává určité kroky pro to, aby se o náboženství nebo duchovním směru dozvěděl více. Tím se dále setkává s dalšími lidmi, kteří mají stejný zájem jako on a prostřednictvím vztahů s věřícími se nakonec sami dostanou k víře. Příkladem může být Jana, která nejprve s manželem navštěvovala kurzy jógy, které ji lákaly také pro svůj duchovní rozměr. Tam se nakonec setkává s katolickým manželským párem a přes rozhovory s nimi ke křtu a nakonec až k „touze po živém Bohu“ a k „živé víře“, kterou žije dnes.

V józe jsme se tak jako zhlédli, bylo tam ještě to přesažno, takže to bylo zajímavý.

(...) A na tom soustředění jsme potkali mladý manžele a on dělal diplomku na Vojtovce. (...)

A začali se s námi bavit a začali jsme se bavit o víře, o všem možném, vlastně nevím, jak to začalo. Ale to jsou naši kmotři. – Jana

Aktivní role konvertity je dobře viditelná i u Viktora. Je zde patrná i vysoce vnímané vědomí vlastní účinnosti, když ve stavu nenaplněnosti a nespokojenosti Viktor přerušuje doktorát, aby mohl změnit prostředí a aktivně přemýšlet nad smyslem života.

(...) tak jsem přerušil (*pozn. školu*) a bylo to kvůli tomu, abych fakt byl, našel si víc času na to, abych přemýšlel o smyslu, o smyslu života. O smyslu, opravdu takhle, bych řekl, v uvozovkách filosoficky. (...) Tím stimulem pro to byla ta otázka po smyslu života. – Viktor

O hledání smyslu života mluví také Jiří, a to už ve svých patnácti letech:

Ten proces nějaké vnitřní, toho obrácení, mohl trvat tak zhruba čtvrt roku, to znamená, děl se zhruba kolem 15. roku věku. Čerstvě v té době po revoluci, čerstvě po mém nástupu na čtyřletý gymnázium, kdy si myslím, že se tak jakoby otvíral svět přemýšlení, hledání, možná vnitřního hledání smyslu života. – Jiří

Příběh Evy, Zory i Marie ukazují, že všechny tři ženy již dříve nějaké povědomí o Bohu měly. Marie byla v kontaktu s věřícími a chodila s nimi i na společná setkání. Říká, že se chtěla dozvědět více o Bohu, protože ji to zajímalo. Zora dokonce uvádí, že věřila, že Bůh je a nemyslí si, že by konverze pro ni znamenala „převratnou změnu“. Současně ale říká, že svoji víru nijak nepraktikovala a nemělo to dopad do jejího života. Stejně tak Eva, která sice pokřtěná byla už jako dítě, svoji konverzi ale podle své výpovědi prožila až v dospělém věku a do té doby se za věřící nepovažuje.

(...) Bylo to něco jako evangelizace a oni potom, kdo by se chtěl dozvědět něco víc o Bohu, tak ať jde dopředu. No a protože mě to fakt zajímalo, protože jsem se s těmi lidmi stýkala, tak jsem dopředu šla. – Marie

(...) A potom jsem začala pravidelně zpívat na mších u svatého X a přestoupila jsem ke katolické církvi. Ale nemůžu říct, že to byl aktivní náboženský život. To nic takového nebylo. Takže já bych spíš ti třeba řekla, tak já nevím, od těch 20 let třeba do teď. – Eva

No, já nevím, jestli to zas byla taková převratná změna, protože jsem věřila v Boha, ale to u nás tak nějak všichni, ale nepraktikovala jsem to vůbec. Věřila jsem, že existuje, ale vůbec jsem nad tím nepřemýšlela, nijak se mě to netýkalo. – Zora

Dana vypráví, že postoj k víře se jí měnil. Měla chvíle, kdy se trápila a obracela se k Bohu, a pak se za víru smála věřícímu kamarádovi a měla pocit, že víra je jen pro slabé, podobně, jako byl vychováván Jan. Podle svých slov byla vychovávána podle křesťanských hodnot, i když už nebyla na rozdíl od svého bratra pokřtěná, a následně navštěvuje kostel se svým věřícím manželem. Mluví o tom, že ji vždy „iritovalo“, když se někdo divil, že ji manžel ještě „neevangelizoval“. Zdálo se jí, že katolíci si myslí, že jsou lepší než ona. Nakonec se však sama rozhoduje, dle mé interpretace možná i pod tlakem okolí, které bylo věřící (manžel a jeho rodina), pro navštěvování kurzů alfa¹ a pak pro přípravu ke křtu. Sama také hodnotí důležitost vlastní aktivity.

(...) ty kroky byly tak jako postupné. (...) Já jsem si říkala, že ty kurzy alfa jsou u všech církví stejné, že na ten kurz alfa půjdu a že schválně půjdu k protestantům, abych si i udělala obrázek jiný. To byl takový jako první krok. (...) A potom jsem se rozhodla, že půjdu na přípravu ke křtu. (...) Takže i člověk pro to musí něco udělat, dva roky každý týden někam chodí. – Dana

Tyto příběhy odpovídají výzkumům Hamplové (2000) a Hamplové a Nešpora (2009), kteří uvádí, jak bylo již zmiňováno v teoretické části práce, že mezi lidmi v České republice, kteří se nepočítají mezi věřící, nejsou jen ateisté, tak jak je chápána definice tohoto pojmu – tedy lidé, kteří odmítají víru v Boha. Nicméně že sem spadá i skupina lidí, kteří v Boha, či „něco nad nimi“, věřit mohou, ale nepočítají se mezi věřící, protože nejsou členy žádné

1 Kurzy základů křesťanské víry.

náboženské instituce. Tomáš Halík (2006), český teolog, tuto skupinu lidí nazývá „něcisté“.

Dalším, jehož roli v konverzi hodnotím jako aktivní, je Pavel. Vliv na jeho obrácení měli podle jeho slov přátelé, kteří uvěřili. To ho pak přimělo více přemýšlet o těchto věcech.

Tak se obrátili ti okolo, některý z těch mých kamarádů. Tak mě to nějak vrtalo v hlavě trochu.
– Pavel

Aktivní konverze, ale „Bůh si mě našel.“

Zajímavé je, že přestože jsem na základě rozhovorů pozorovala aktivní hledání těchto informantů, které je postupně přivedlo k víře, většina z nich přikládá konečnou aktivní roli v jejich konverzi Bohu. To znamená, že svoji roli v konverzi vnímají jako pasivní.

Například Viktor v jedné chvíli popisuje konverzi tak, že si ho Bůh našel.

Já mám chvíle, velmi často, kdy když si znovu nějak bytostně uvědomím, že si mě fakt jako Bůh našel, no tak já jsem schopný fakt fyzicky skákat radostí. – Viktor

Jana roli ve svojí konverzi připisuje i své tetě, která se za ni zřejmě modlila. Myslí si to na základě obrázku z poutního místa, který ji teta věnovala, přestože Jana ve víře vychovávána nebyla. Zároveň také přiznává aktivní roli Bohu:

A teta potom nějak, já nevím pár let po tom umřela. Takže ta zjevně pracovala na tom, aby to Hospodin se mnou nějak vzal rychleji. – Jana

Pavel dokonce popisuje překvapení, a že se musel vyrovnat s tím, že se stal věřícím. Což poukazuje na to, že on sám zřejmě nevnímá konverzi jako čistě své rozhodnutí, ale spíše jako událost, která se mu přihodila.

Nějakou ne úplně zanedbatelnou dobu jsem byl překvapený v tom smyslu, že se mi nezdálo možné, abych tomu někdy uvěřil a pak jsem tomu uvěřil, ale musel jsem to v sobě zpracovat.
– Pavel

Dana je také mnou přiřazena do kategorie aktivní konverze, zpětně si ale uvědomuje, že jí Bůh v době před konverzí posílal do cesty lidi, kteří ji ovlivnili.

(...) Já si vybavuji zpětně takové momenty, kdy vlastně vím, že mi Bůh posílal do cesty různé lidi, kteří se mého srdce nějak dotkli a byly to třeba i ty řádové sestry (*pozn. staraly se o bratra Dany*). – Dana

Jiří hledal smysl života a sám tvrdí, že největší vliv na jeho konverzi měl jakýsi vnitřní, introspektivní proces, ale také „milost Boží.“ Role Boha je zde tedy viditelná. Jako další vlivy jsou uváděny také svědectví víry druhých lidí.

Já si ale myslím, že opravdu víc než 50 procent ten proces vlivově, bych si troufl odhadnout, že byl opravdu vnitřní, že spíš působilo to dívání se do svého srdce a musím říct, že milost Boží.
– Jiří

Dochází zde tedy k diskrepanci mezi mým vnímáním a hodnocením situace – tedy zda informant došel ke konverzi díky vlastní aktivitě, nebo zda šlo o náhlou událost – a mezi tím, jak svoji úlohu v procesu konverze interpretují sami konvertité. Ve většině případů je zde Bůh ten aktivní, který k sobě člověka určitým způsobem přitahuje, posílá mu do cesty konkrétní lidi a podobně.

5.2.2 Aktivita ve zvládnání náročných životních situacích

Zde představuji jednotlivé mechanismy, které vyplynuly z rozhovorů a které jsem stručně zmiňovala také výše, přímo v kapitole o odlišném přístupu k náročným životním situacím.

Přijetí

Přijetí, jako způsob vyrovnání se s náročnou situací, či jako způsob naložení s ní, má dle mého několik odstínů. Jedním z nich je přijetí situace při uznání vlastní nevědomosti. Příkladem je Eva, která to vnímá takto:

Já opravdu nejsem schopná vůbec rozpoznat, co je pro mě dobré. To je asi to hlavní. Že opravdu ten život člověk nějakým způsobem se snaží odevzdávat a že zpětně, když něco vypadalo jako katastrofa, tak zpětně si řekneš – zaplat' Pánbůh, že to takhle bylo, protože mě to přivedlo tam, tam, tam. – Eva

U Marie se nesetkáváme s jedním aspektem zvládnání náročných situací, který by byl výraznější než jiný. Proto se objevuje v této podkapitole stejně, jako v těch dalších. Marie vyzdvihuje fakt, že všechno nemusí být tak, jak si ona naplánovala a že by to pro ni ani nemusel být dobrý cíl, od kterého ji Bůh chrání.

Ano, může to být jinak. Že vůbec to nemusí být můj cíl. Třeba by to nebylo zdravé, nebo já nevím co. Že ten Bůh tě třeba i chrání od toho. Tak nemám mít děti. Jako věřící člověk pak máš obrovskou výhodu v tom, že si můžeš říct – Boží vůle s mým životem může být jiná, než si představuji já, nebo než chce. A možná lepší, protože on vidí dál než ty. – Marie

O přijetí mluví také Jana. Již dříve jsem naznačila, že zde vnímám rozdíl oproti přijetí, které vidím u Evy a Marie. Tento typ přijetí s sebou přináší nejen aspekt poslušnosti, který se u Jany také vyskytuje („mám tou zkušeností projít“) ale také zjištění něčeho nového o sobě. Jestliže vyznávám, že Bůh mi nenaloží více, než unesu, při střetnutí s náročnou situací si tedy mohu říci: Aha, tak i tohle jsem schopna zvládnout!

Protože tak, mám tou zkušeností projít, tak to projdu. S tím, že ti nenaloží víc, než uneseš. Tak mi naloží, kolik unesu. Tak asi jsem natolik silná, že bych to musela unést. – Jana

Je zde tedy viditelné zvýšení vědomí vlastní účinnosti, které vzniká na základě pojetí Boha, jenž zajišťuje, že daný jedinec nebude jaksi zatížen příliš a dává tak člověku informaci o jeho schopnostech. Odpovídá to Bandurově teorii o zdrojích vědomí vlastní účinnosti. Podrobněji je tato oblast zpracována v podkapitole Pojetí Boha jako zdroj vědomí vlastní účinnosti.

Odpuštění

Jako jeden ze způsobů, jak informanti popisovali své aktivní zasahování do řešení vážných situací, je odpuštění. Konkrétně se to projevilo u Marie a Dany, které obě popisují problematický vztah s otcem a proces odpuštění, který zde figuruje jako jakýsi mechanismus či způsob vyrovnání se s náročným a zraňujícím vztahem. Obě pak tento vztah hodnotí jako mnohem lepší a uzdravený právě díky konverzi a možnosti odpustit danému člověku. Obě ženy pak také v další části úryvku mluví o pochopení toho, jak se jejich otec choval.

Vlastně ta víra mi pomohla si k němu najít cestu (*pozn. k otci*). Prostě přijmout ho takového, jaký je a mít ho ráda, naučit se ho mít ráda (...). Takže teď si myslím, že mám k němu hezký vztah a naopak se úplně vytratilo to, jak člověk nedokáže odpustit. Odpustit ty křivdy a to třeba konkrétně s tatínkem se povedlo náramně. – Marie

Já jsem mu postupně dokázala odpustit. Mně s ním ani nebylo dobře. Tak nějak mi hrozně vadil. Ale dneska mi ani nevadí (smích) (...). I s tím tatínkem mě to určitě ovlivnilo. Rozhodně můj život i vztahy s rodinou. – Dana

Odpuštění tedy považují za způsob ovlivňování dění, který pochází přímo od informantů. Oni sami nicméně naznačují, že mohou odpouštět díky víře.

Modlitba

Vztah s Bohem zde představoval významnou pomoc a podporu. Zvláště modlitba byla pak popisována jako prostředek pro spojení s Bohem. Modlitbu považují za způsob, jak být aktivní vůči Bohu. V této kapitole je to jeden z nástrojů získaný právě díky náboženské konverzi, jak překonat určitý problém. V rozhovoru o něm mluví Filip nebo také Marie.

V: A co bys dělal dneska, kromě trávy a cigaret? (Otázka na řešení náročné situace).

I: Hmm, tak asi bych se určitě modlil za nějakou tu situaci (smích). I předseda skeptiků tady to občas dělá (smích). – Filip

A já, že se budeme modlit a všichni se za nás modlili, abychom měli jako děťátko. – Marie

I Jiří při popisu konfliktů s rodinou po jeho konverzi zdůrazňuje nutnost přijetí druhých i v jejich postoji proti němu nebo proti jeho víře. Chce jim přesto žehnat a modlit se za ně.

V: Jak jste říkal, že vás bolelo, jak reagovala rodina, tak co to s vámi dělalo ohledně rozhodnutí nechat se pokřtít nebo jít tou cestou?

I: (...) že vlastně i to musím přijmout a vlastně je v tom mít rád a i v tom jejich postoji jim žehnat a modlit se za ně a doufat, že si to nějak sedne. – Jiří

V konečném důsledku jde u modlitby o snahu přimět Boha, aby se on aktivně zapojil do dané situace a pomohl vyřešit něco náročného. Modlitba je však zároveň formou aktivní snahy věřícího člověka ovlivnit dění.

Současně, jak jsem psala dříve, modlitba je vnímána informanty jako interakce, dialog mezi nimi a Bohem. Aktivní zapojení Boha jako odpověď na žádost věřícího je informanty také avizováno. Marie mluví o modlitbách za dítě a nakonec se jí rodí dcera, což je širokým okolím vnímáno jako zázrak. Jana se zase svěřuje s problémem hledání práce a zakončuje to tím, že Bůh jí „něco poslal“. Stejně tak se objevují i výroky, že Bůh na modlitbu odpovědět nemusí (Zora, Jan, Filip). Avšak ze strany informantů vždy, podle nich, odpověď očekávána je.

Odevzdání

Jako další významný aspekt hodnotím odevzdání těžké situace do Božích rukou. Ve chvíli, kdy informant vyhodnotil, že nemůže nic udělat a nemá nad věci kontrolu, odevzdával vše Bohu a nechával to na něm. Přitom to ale neznamenal vyhnout se situaci či odejít z ní, ale naopak, díky důvěře v Boha a v jeho schopnost aktivně zasáhnout, došlo k posílení sebedůvěry jedince a k pocitu, že je schopen vše přijmout a překonat, aniž by náročností okolností podlehl.

Jana takto svěřuje Bohu své starosti ohledně hledání práce.

Takže zatímco manžel už byl nervózní a už jako řešil a co dělám, tak já jsem se odevzdala do Boží náruče. – Jana

U Dany vidíme jak odevzdání a modlitbu, tak také přesvědčení, že na to není nikdy sama.

Teď přistupuji, jednak člověk různé věci odevzdá v modlitbě a jakoby se uvolní a ví, že je má komu odevzdat. No a že na ty věci vůbec není sám nikdy. – Dana

Schopnost účinně zasáhnout a měnit je zde připisována Bohu. Avšak tím, že je Bůh pojímán jako spojenec, jako ten, který člověka miluje a je mu ku pomoci, je i na straně informanta pocíťována vyšší schopnost vše zvládnout.

U Marie nebo Pavla se také objevuje odevzdání, ale poněkud jiného charakteru. Marie hovoří o nutnosti odevzdat svoji touhu po dítěti Bohu. Tedy že se jí musela vzdát, aby mohla přijmout to, co pro ni Bůh má připravené. Je to také určitý způsob řešení, ale v jiném významu, než jak chápu předchozí způsob. Není to odevzdání těžkosti do Božích rukou s prosbou o její vyřešení, ale odevzdání jako odložení něčeho pro něco jiného. Je to akt důvěry vůči Bohu a podle Marie opak dokonce znemožňuje vyslyšení modliteb.

Nemůžeš to hrát na všechny strany. Pak ty modlitby nemůžou být vyslyšeny. A je to stejný, jako ten krok do prázdna. Buď tu důvěru dáš a nebo ji nedáš. A necháváš si rezervu. A když si necháváš rezervu, tak to neodevzdáváš. (...) Jde o tu důvěru. – Marie

Pavel mluví o nároku, který vyplývá z víry, s důvěrou vydat svůj život Kristu. Znamená to mít odvalu dělat i věci, které se zdají být náročné, nebo nepříjemné. Protože Bůh za člověkem stojí.

Fakt to je velký nárok. Takové to, co mají třeba ti evangelikálové hlavně – vydej svůj život Kristu. Bez žádných ale, stoprocentně. Neohlížej se za tím pluhem a jdi. To je něco, co nemám asi do dneška zpracovaný úplně. Že je to všechno, nebo nic. A že ten Ježíš opravdu potřebuje, aby člověk mu uvěřil úplně, bez nechávání si tam zadních vrátek někde. – Pavel

5.3 Shrnutí

Ve své diplomové práci odpovídám na dvě hlavní výzkumné otázky. Tato kapitola je tedy rozdělena do dvou částí, kde shrnuji výsledky analýzy rozhovorů, představované v předchozí části.

5.3.1 Jak se vlivem konverze mění vědomí vlastní účinnosti?

Změnu vědomí vlastní účinnosti vidím v několika oblastech. Lišilo se vnímání schopnosti ovlivňovat dění ve svém životě. Dříve měli informanti pocit, že měli svůj život v rukou, že si ho řídili sami (Eva, Jana), teď po konverzi ví, že oni sami spoustu věcí ovlivnit nemohou a jako toho, který zasahuje do jejich životů a kdo má na rozdíl od nich moc vše řídit, vidí Boha (Zora, Jana, Eva, Marie, Dana).

Zároveň tento postoj nevedl ke stagnaci. Informanti také tvrdili, že víra je nutí k určitým krokům a aktivitě například směrem k lidem – více o nich přemýšlet a neodsuzovat je,

pomáhat jim, sloužit, být k nim tolerantnější (Zora, Dana, Filip, Viktor, Marie, Jana). Pavel také zmiňuje aktivitu politickou – angažování se v boji za demokracii.

Informanti v rozhovorech popisují, že si jsou vědomi své nedokonalosti, že všechno nemůže stát na nich (např. Filip, Marie, Jana, Eva). Eva dokonce říká, že když sama držela svůj život v rukou, tak to spělo ke zkáze. Společně s Marií také zdůrazňují, že člověk není schopen rozpoznat, co je pro něj dobré a co ne. Dochází tedy k pocitu nekompetentnosti ohledně řízení vlastního života. V dalších oblastech nicméně informanti popisují pozitivní změny, které by spadaly do zvýšeného vědomí vlastní účinnosti.

Ukazuje se to například na procesu rozhodování, kde je často zmiňována větší odvaha se rozhodovat i pro činnosti, které jsou pro jedince náročné. Zvláště Pavel vyzdvihuje fakt, že je pro něj rozhodování snazší. Nedochází zde přitom k větší důvěře ve vlastní úsudek, ale v důvěru v Boha, který člověka neopustí ani při chybném rozhodnutí. Rozhodování se podle informantů stává komplexnějším procesem, rozšiřuje se a zahrnuje tak i Boha, jeho úsudek a tedy i interakci s ním. Dále mluví Jana a Jan o svobodě rozhodování. Bůh má s člověkem plán, člověk ale může svobodně volit cestu.

Změna ve vědomí vlastní účinnosti se dle mého pozorování projevuje také v odlišném způsobu zvládání náročných situací. Informanti velmi silně vnímají, že na ně nejsou sami, že za nimi stojí Bůh. Věří, že náročnou situaci teď mohou zvládnout lépe než jako nevěřící lidé, budou schopni ji spíše přetpět, nezlomí je (Viktor). Celkově informanti hodnotí zvládání těchto náročností po konverzi jako lepší. Díky víře pak také užívají několik typů mechanismů zvládání, které hodnotím jako projev jejich aktivity a snahy ovlivnit dění. Jsou jimi přijetí situace (Jana, Zora), odpuštění v mezilidských vztazích (Marie, Dana), odevzdání (např. Marie, Dana, Jana, Eva) a modlitba (např. Marie, Dana, Jiří, Pavel, Filip, Zora).

Zdroji vyššího vědomí vlastní účinnosti se zdá být pojetí Boha jako významného druhého, který věří ve schopnosti jedince a nenaloží mu více než unese. Dále zástupná zkušenost ve společenství věřících, kde informanti popisovali, jak viděli druhé věřící jako schopnější zvládat těžkosti.

5.3.2 Jak informanti popisují sami sebe jako aktivní subjekty v životě?

Jak již bylo zmíněno výše, informanti po konverzi spíše zdůrazňují, že oni sami nejsou a ani nemohou být pány svého života, z hlediska vlivu. Ve zvládání náročných situací, jak bylo popisováno výše, vidí sami sebe spíše jako pasivní. Svoji aktivní roli však uplatňují v odpouštění, přijetí, odevzdání a modlitbě.

V příběhu konverze sami sebe vidí jako pasivní a aktivní roli přikládají Bohu, přestože oni sami hledali smysl života nebo se zajímali o víru. Věří ale, že Bůh si je našel, poslal jim do cesty ty správné lidi a pak je přivedl k víře, dal jim víru jako dar.

Roli informantů vidím jako nevyhraněnou. Vyskytují se sice výpovědi svědčící pro pasivní roli, ale ne zcela jednoznačně. Konvertité hovoří také o nutnosti vlastní aktivity, ať už se jedná o učinění kroku směrem k víře (Marie – krok do prázdna), nebo o potřebu aktivního náboženského života, jako je pravidelná modlitba a návštěva bohoslužeb (o důležitosti pravidelné modlitby se zmiňovali téměř všichni informanti), nebo o jakési vykročení směrem k druhým lidem v podobě pomoci nebo zájmu o ně, modlitby za ně (např. Zora, Marie, Jiří, Filip).

Podobně u rozhodování informanti sami sebe popisují jako svobodné reagovat na Boha a jeho plán tak, jak sami chtějí. Zároveň ale popisují situace, kdy to tak možné nebylo a jasně uznávají převahu Boha (Jan, Jana). Nelze tedy jasně určit, zda informanti hodnotí sami sebe jako schopné kontrolovat a řídit svůj život a svobodně se rozhodovat, nebo zda je tím, kdo jejich život určuje, Bůh. V rozhovorech se objevují obě tvrzení.

Vědomí vlastní účinnosti zde tedy nehodnotím ani jako zvýšené, ani jako snížené. Zaznamenávám pouze vliv náboženského smýšlení konvertitů. Změnou oproti životu před konverzí je uvědomění si a zdůrazňování své pasivní role a nekompetentnosti (např. Eva, Filip, Marie). Negativní dopad na motivaci k jednání nebo rozhodování neregistruji. Výjimkou je plánování, které někteří informanti vidí jako nesmyslné, protože vše přeci řídí Bůh (např. Eva, Zora, Jana).

6 DISKUZE

Cílem práce bylo přispět k holistickému pohledu na člověka, který má kromě biologické, psychické a sociální stránky také dimenzi spirituální. Zkoumala jsem změny ve vnímání vlastní účinnosti po náboženské konverzi. Vycházela jsem z výzkumů, které pojednávají o změnách osobnosti vlivem konverze, jenž se mimo jiné týkají změn v systému Já (Ullman, 1989 in Paloutzian a kol. 1999; James, 1930; Pargament, 1997), a tedy i změn souvisejících s vědomím vlastní účinnosti, které je součástí Já.

Podle Jamese (1930) obrácení člověka k víře znamená, „že náboženské myšlenky, které až dosud byly jen na okraji jeho vědomí, zaujmají nyní místo ústřední a že náboženské cíle tvoří habituální ústředí jeho energie.“ (s. 140). Informanti o svém životě bez výjimky mluvili z náboženské perspektivy, některé události připisovali Boží vůli, mezi svými cíli jako ten nejdůležitější uváděli setkání se s Bohem a dojití do Božího království (např. Pavel, Jiří). Jana změnu popisuje tak, že dříve si říkala dítě Štěstěny, teď už ví, že je dítětem Božím.

U mých informantů jsem také pozorovala vnitřní motivaci a opravdové žití víry, jak o něm píší Allport a Ross (1967) a dávají ho do protikladu s vnější motivací k víře. Zřejmé to bylo v popisování snahy vydat svůj život Kristu úplně, „bez žádného ale“ (Pavel), odevzdat Bohu svobodu, kterou člověk chce, ale která ho svazuje (Jan), chovat se podle Desatera (Eva, Filip) a sloužit lidem tak, jak nás Bůh učí (Zora), v touze odpovědět Bohu na jeho dar víry (Viktor), snažit se mít rád všechny lidi a modlit se za ně (Eva, Dana, Marie, Jiří, Jana).

Jedním ze zkoumaných změn po konverzi, nebo také jeden z ukazatelů náboženské konverze je změna v řeči a usuzování. Tím, že jedinec přijímá svoji novou roli věřícího, přejímá také rétoriku náboženské skupiny, které se stává členem (Stromberg, 1993; Snow a Machalek, 1983). Zdá se, že tento jev můžeme sledovat i v mém výzkumu a výpovědích informantů, kteří často používají podobné výrazy (odevzdat něco Bohu, Boží vůle, povolání, dítě Boží, atp.). Dále také často poukazují na Boží zásahy do jejich životů.

Janoušek (1992) píše, že vědomí vlastní účinnosti je moment, kdy jedinec zvládá a kontroluje své prostředí a věří ve vlastní schopnosti toto vykonávat. U svých informantů

jsem se setkala s uvědomováním si vlastních slabostí a limitů po konverzi. Konvertité zdůrazňovali potřebu Boha ve svém životě, kterého vnímají jako aktivně zasahujícího. Místo pocitu kontroly svého prostředí informanti spíše hovořili o tom, že už nadržují život ve svých rukou a vědí, že mnoho věcí nemohou nijak ovlivnit.

V mém výzkumu se nepotvrdilo tvrzení, že pokud daný jedinec nevěří, že nemůže ovlivnit svoje prostředí a dosáhnout takových cílů, které si vytyčil, má nízkou motivaci k jednání a je malá pravděpodobnost, že se pokusí o nějakou aktivitu (Bandura, 1997). Konvertité totiž sice vyzdvihují vlastní limity, zároveň ale cítí podporu od Boha ve všem, co dělají. Bandura definuje vědomí vlastní účinnosti jako „přesvědčení jedince, že je způsobilý k tomu, aby organizoval a prováděl kroky potřebné k dosažení úspěchu“ (Bandura, 1997 s. 3). Konvertité se cítili způsobilí, ale prostřednictvím Boha, který je podle jejich víry uschopňuje.

Často se objevovala myšlenka, že v ničem nejsou sami a že i když něco pokazí, Bůh je v tom nenechá (Pavel, Jana). Současně popisovali, že vlivem víry mají potřebu odpovídat na tento dar (Viktor), snažit se zlepšit své okolí (Marie), všimnout si druhých lidí a pomáhat jim tak, jak učí Ježíš (Zora), dokonce i úkoly nebo činnosti, které by pro ně byly na první pohled náročné a které by si sami nevybrali, považují za výzvu (Pavel). Zdá se tedy, že informanti vnímají, že mohou změnit dění kolem nich, nebo mezilidské vztahy k lepšímu, dokonce, že se to od nich očekává. Aktivita informantů nebo motivace k ní odpovídá i učení církve, že křesťan se má aktivně zapojovat do společenského dění. Vychází to ze čtvrtého přikázání Desatera (Katechismus katolické církve, 1995).

Vědomí vlastní účinnosti ovlivňuje vykonávání určité činnosti například v množství úsilí, které jedinec vynaloží, aby tuto činnost zvládl, jak dlouho dokáže čelit překážkám a selháním a jak bude odolný vůči nepříznivému osudu. Projeví se také na množství pocíťování stresu při zvládání náročných situací (Bandura, 1997).

V otázce zvládání krizí informanti víru popisovali jako velkou pomoc a jednoznačně se shodovali, že vidí rozdíl mezi způsobem, jakým tyto situace zvládali a řešili před konverzí, a jak je to teď. Filip například zmiňuje neefektivní strategie zvládání z minulosti, jako užívání alkoholu a cigaret. Teď by se za situaci modlil a snažil by se ji řešit jinak.

Jiní informanti mluvili o větším klidu, o přesvědčení, že by vytrvali (Eva), že by vše přijali, protože přeci sami nevědí, co je pro ně nejlepší (Eva, Marie, Jana). Často se objevoval pojem odevzdání jako forma vyrovnávání se s náročnou situací. Vše by odevzdali do „Boží milosti“ (Jana), Bohu, který na zlepšení může mít vliv a který jediný ví, co je dobré (Dana, Marie).

Přestože jak odevzdání, tak modlitba u Filipa, Jiřího nebo Marie, jsou způsoby, kterými informanti přenechávají iniciativu Bohu, obojí považují za aktivní formu vyrovnávání se s tíživými okolnostmi. Řadím sem také odpuštění (Dana, Marie). Myslím, že to jsou způsoby, jakými se informanti snaží mít stresory prostřednictvím Boha pod kontrolou.

Zjištění této diplomové práce korespondují se studií Pérez a Smith (2014), kde byla prokázána souvislost mezi aktivním náboženským odevzdáním, vědomím vlastní účinnosti a psychickou pohodou a lepším zvládnutím nemoci u onkologických pacientů. Pokud pacienti odevzdávali Bohu jen to, co již sami nezvládali, snižovala se jejich úzkost a lépe zvládali celou situaci. Mí informanti často mluvili o odevzdávání Bohu, ale zároveň také o nutnosti vlastní aktivity, která byla popisována výše. Současně pak mluvili o větší spokojenosti a klidu díky tomu, že to teď „mají komu odevzdat“ (Dana).

Celkově jejich přístup připomíná Franklovu myšlenku o člověku a specificky lidské svobodě, která znamená svobodu ke. Je to svoboda k rozhodnutí, svoboda zaujmout postoj, čili svoboda, kterou člověk má vždy a neztrácí ji ani v nejextrémnějších situacích života, jako byl pro Frankla například koncentrační tábor (Frankl, 1994). Změna postoje informantů spočívala v přijetí situace jako té, kterou jim může Bůh dávat k růstu.

Po náboženské konverzi z výpovědí informantů vyplývá změna zdrojů vědomí vlastní účinnosti. Patří mezi ně pojetí Boha a společenství věřících.

Informanti vnímají Boha jako toho, který stojí za nimi, podporuje je, ví, co je pro ně dobré. Jestliže se hodnotí jako více schopné zvládnout něco náročného, je to díky Bohu, se kterým neztratí láskyplný vztah, ani když něco zkazí. Bůh a vztah s ním je pro informanty velkou a důležitou hodnotou, podle které se snaží řídit svůj život. Díky tomu, že věří v Boží pomoc a podporu, vysvětlují, že mají větší odvalu čelit překážkám a výzvám, cítí se více vyrovnání. Také mají dojem větší zodpovědnosti za dění kolem, zvláště mezi lidmi.

Vědomí vlastní účinnosti se tu pak projevuje ve víře, že jsou například pozitivně schopni ovlivnit mezilidské vztahy – jak bylo psáno již výše.

U několika informantů se také Bůh objevoval jako vzor ve službě druhým lidem a jako rádce při rozhodování. Jestliže věřili, že po nich Bůh něco chce, byli zároveň přesvědčeni o tom, že je považuje za schopné tuto aktivitu vykonat. Opět zde vidíme zvýšené vědomí vlastní účinnosti, ovšem znovu skrze Boha. Bůh je zde jako významný druhý, na základě jehož soudu (podle výpovědi informantů) je informant kompetentní něčeho docílit. O roli významného druhého mluví Bandura (1997), když vysvětluje, že zdrojem vědomí vlastní účinnosti může také být víra ve schopnosti jedince, kterou projeví druzí lidé, jež daný jedinec považuje za významné.

Dalším zdrojem se ukazuje být společenství věřících, kde se uplatňuje zprostředkovaná zkušenost. Většina mých informantů viděla ve věřících lidech vzor. Obdivovala, jakým způsobem zvládají těžkosti (Eva, Jiří) nebo jak přistupují k druhým lidem (Filip). Společenství věřících pro ně také představovalo významnou posilu ve víře (Zora, Filip, Jan, Pavel). Předpokládám tedy podobný mechanismus, který popisuje Bandura (1997). Vědomí vlastní účinnosti se může zvyšovat na základě sociálního srovnávání se skupinou věřících lidí, která splňuje podmínku, že model by měl být podobný tomu, kdo se s ním srovnává. Věřící lidé tedy mohou opět přispívat k lepšímu zvládnutí náročných situací, k větší odvaze přijímat výzvy (Pavel). Zvláště pak po konverzi, kdy konvertité považovali vztah s věřícími za hlubší. Zároveň i podle Snow a Machalka (1983) dochází k utvrzování v rétorice dané náboženské skupiny a tedy i k pojetí Boha jako toho, který člověka vidí jako schopného.

U tématu zvládnutí a řešení negativních nebo náročných životních situací jsem tedy u informantů zaznamenala zvýšenou důvěru ve zdárné překonání této situace a pozitivní postoj k ní v tom smyslu, že není vždy jisté, že se nejedná o příležitost k růstu. Na základě těchto poznatků hodnotím vědomí vlastní účinnosti v této oblasti jako zvýšené.

Zajímavým aspektem, na který jsem se v analýze zaměřovala, bylo, jakým způsobem vnímali mí informanti svoji aktivitu nebo pasivitu v příběhu konverze. Dospěla jsem k určitému paradoxu:

Způsoby konverze a roli konvertitů jsem rozdělila dle svého pohledu do dvou kategorií – aktivní a pasivní konverze. Vycházela jsem přitom z podobného konceptu, který předkládá James (1930) nebo Richardson (1985). Do pasivní konverze jsem zařadila Jana a Filipa. Zvláště jasná je pasivní konverze u Jana, který ji popisuje jako náhlý zážitek. Společně s Filipem, který ke konverzi dospěl spíše racionální cestou, má to, že ani jeden z nich se dříve o náboženství nezajímal. Jan byl vychovávaný v přesvědčení, že víra je slabost a sám to tak vnímal. Filip se považoval za ateistu a byl skeptický vůči všemu, co nebylo objektivně dané. K víře se dostal díky své učitelce.

Aktivní konverzi jsem pozorovala tam, kde obrácení předcházelo hledání smyslu života (Viktor, Jiří), zájímání se o náboženství, víru, duchovno (Eva, Jana, Pavel, Marie, Dana). Daný člověk tedy sám od sebe, pro zajímavost, začal číst duchovní literaturu, setkávat se s věřícími lidmi, přemýšlet nad vírou.

Paradox pak spočívá ve skutečnosti, že sami konvertité se jako aktivní činitelé v příběhu konverze nevidí. Svě obrácení popisují spíše jako milost od Boha, Boží dar, že si je Bůh našel. Důležitost svého rozhodnutí přitom také zdůrazňují. Například Marie vyzdvihuje fakt, že ona sama musela svobodně udělat krok směrem k víře.

Informanti sami sebe popisují jako svobodné reagovat na Boha a jeho plán tak, jak sami chtějí, zároveň ale mluví o situacích, kdy to tak možné nebylo a jasně uznávají převahu Boha. Nelze tedy jasně určit, zda informanti hodnotí sami sebe jako schopné kontrolovat a řídit svůj život a svobodně se rozhodovat, nebo zda je tím, kdo jejich život určuje, Bůh. V rozhovorech se objevují obě tvrzení. Tato nejasnost však koresponduje s učením církve, kde odpověď také není jasná. Například podle Slovníku biblické teologie (1991) panuje napětí mezi těmito dvěma póly – absolutní svobodou člověka a Boží vůlí a všemocností. A „jedině Bůh ví, jak naklonit lidské srdce, aniž by došlo k jeho znásilnění a jak nás přitáhnout k sobě bez přinucení.“ (s. 499).

Je tedy možné, že nesrovnalosti a protiklady, obsažené v rozhovorech, jsou jen odrazem protikladů neřešitelných otázek, o kterých pojednává teologie.

6.1 Limity práce

Miovský (2006) uvádí několik oblastí, kontextů, ze kterých výzkumník vychází a které ovlivňují jeho roli. Jedná se o biologický kontext, kterým se myslí organismus, jeho

genetické dispozice či dlouhodobý a aktuální způsob uspokojování základních biologických potřeb. Dále kulturně-historický kontext jako širší společenský rámec dané kultury, její společenské struktury, historie, současnost i budoucí směřování. Patří sem také vliv náboženského a kulturně-politického kontextu. Jako třetí vyděluje Miovský sociálně-psychologický a psychologický kontext. Jde o bezprostřední okolí jedince, prostor jeho vědomí, prožitkový a poznávací aparát. Jedná se také o osobní historii jedince.

Jestliže tedy toto všechno zasahuje do pozice výzkumníka a tak do celého výzkumu, jeho procesu a do výsledků, tak i má pozice, kterou popisují v metodologické části práce, mohla značně ovlivnit celý výzkum.

Vzhledem k mé náboženské orientaci a skutečnosti, že jsem sama členkou římskokatolické církve, kanonický jazyk této náboženské skupiny, o kterém píše Yamane (2000) mi není cizí. Od dětství jsem jím formována a jsem zvyklá se v něm vyjadřovat. Tento fakt mi mohl usnadnit získání informantů pro můj výzkum, mohl zvýšit jejich důvěru ke mně a způsobit větší otevřenost během rozhovorů – což mohl samozřejmě zapříčinit i vzájemný vztah mezi mnou a informantem, který se zakládal na známosti – mohou z něj ale vycházet také limity této práce.

Má znalost jazyka informantů znamenala snazší porozumění jejich příběhu, ale často jsem si pak zpětně uvědomovala, že toto zdánlivé pochopení vedlo k nedostatečnému doptávání se po vysvětlení. Tím bylo způsobeno ochuzení celého rozhovoru o hlubší proniknutí do prožívání a uchopování svého příběhu informantem.

Má pozice jako věřícího člověka zároveň předpokládá specifický vztah k tématu a má jistě vliv i na způsob interpretace výpovědí, výběr témat, která mne zaujala a opět také na způsob kladení otázek a vedení rozhovorů určitým směrem. V neposlední řadě pak tento můj vztah k náboženství jasně ovlivňuje chápání konverze určitým způsobem, například jako pozitivní změnu v životě člověka. Často se v rozhovorech z mojí strany opakovaly uzavřené otázky, nebo otázky, které mohly být pro informanty návodné.

Jako rizikový vnímám i způsob výběru mých informantů. Téměř všechny jsem osobně znala, s některými z nich mám přátelský vztah. Je pravděpodobné, že jsem opět mohla výzkum ochudit o zajímavé otázky, které mi vlivem vztahu mezi mnou a informantem nepřipadaly důležité, protože už na ně „znám“ odpověď. Dále skutečnost, že informanti

byli vybráni ze stejné církve sice zabraňuje nesrovnalostem například ve způsobu chápání Boha či praktikování víry kvůli různé náboženské tradici, ale také ochuzuje jednotlivé příběhy o další perspektivu. Příběhy náboženské konverze k různým denominacím či náboženstvím a změna osobnosti může být námětem dalších studií.

Omezení práce může plynout také z poměrně dlouhé doby většiny konvertitů od jejich uvěření. Sami pak poznamenávají, že si některé podrobnosti nepamatují, nebo že některé změny mohly přijít s věkem. Možná by bylo vhodnější získat informanty s různým časovým odstupem od konverze.

Různorodost příběhů a spontánnější výpovědi, plynoucí přímo ze zkušenosti a subjektivního pohledu informantů, mohly být získány pomocí méně strukturovaných otázek, nebo díky vyvarování se aktivního směřování rozhovoru určitým směrem a u každého informanta jinak. Kvalitu rozhovorů jistě ovlivnily také nestejně podmínky, za kterých byly prováděny – některé byly pod časovým tlakem a v rušnějším prostředí, jiné naopak časově neomezené a na klidném místě.

7 ZÁVĚR

Po konverzi se u mých informantů objevil popis uvědomění si svých limitů a neschopnosti řídit vlastní život. Došlo tedy k oslabení víry ve svoje schopnosti ovlivňovat svůj život, a tak ke snížení vědomí vlastní účinnosti v tomto směru.

Zároveň se ale objevuje popis víry ve vlastní svobodu rozhodování a zvýšená aktivita převážně na behaviorální rovině – tzn. projevující se v chování informantů. Informanti popisují větší tendence k prosociálním aktivitám či angažování se v církvi, farnosti, efektivnější zvládnání a vyrovnávání se s náročnými životními situacemi a snazší rozhodování.

Tyto projevy nekorespondují s teorií sníženého vědomí vlastní účinnosti, jak popisuje Bandura. Je tedy možné, že nevycházejí z výše zmíněného pocitu nekompetentnosti řídit svůj život, ale z jiného pramene. A sice z pojetí Boha jako toho, který člověka vidí jako schopného. Tady se naopak vědomí vlastní účinnosti zvyšuje, avšak prostřednictvím Boha. Bůh zde figuruje podle Bandurovy terminologie jako významný druhý, na základě jehož mínění – podle víry informantů – je člověk způsobilý něco zvládnout. Zdá se, že novým zdrojem vědomí vlastní účinnosti je také přesvědčení, že Bůh stojí na straně informanta. Toto „zaštítění se Boží mocí“ opět dle mého má dopad na vnější projevy informantů, zmiňované výše, které by měly naznačovat zvýšené vědomí vlastní účinnosti.

Změnu ve vědomí vlastní účinnosti vlivem náboženské konverze tedy vidím v jeho odlišných zdrojích, které jsou náboženského charakteru a zahrnují zvláště pojetí Boha a společenství věřících.

Mezi indikátory zvýšení vědomí vlastní účinnosti řadím lepší zvládnání náročných životních situací, aktivizaci jedince a jeho odvahu rozhodovat se a přijímat výzvy. Výpovědi o uvědomění si vlastních limitů a neschopnosti řídit svůj život ukazují spíše na snížení vědomí vlastní účinnosti, které se projevuje například v plánování, na které někteří informanti podle svého tvrzení víceméně rezignují

Nelze jasně určit, zda informanti hodnotí jako toho, kdo má větší vliv na jejich život, sebe, nebo Boha. V rozhovorech se objevují tvrzení obojího typu, kdy Bůh podle informantů dává člověku svobodnou vůli.

Závěry této práce však nelze zobecňovat, už jen na základě typu metodologie. Výsledky vycházejí ze subjektivního pohledu informantů, z jejich vlastního vnímání a popisu situace a dále z mých interpretací těchto výpovědí.

SEZNAM LITERATURY

- Allport, G. W. a Ross, J. M. (1967) Personal religious orientation and prejudice. *Journal of Personality and Social Psychology*. 5 (No. 4), 432-443.
- Bible: Písmo svaté starého a nového zákona (včetně deuterokanonických knih)*. (2008) (15. ed.). Praha: Česká biblická společnost.
- Bandura, A. (1977) Self-efficacy: Toward a unifying theory of behavioral change. *Psychological Review*, 84, str. 181-215.
- Bandura, A. (1997). *Self-efficacy: the exercise of control*. New York: W.H. Freeman.
- Bandura, A. (2012) On the Functional Properties of Perceived Self-Efficacy Revisited. *Journal of Management*. 38 (No. 1), str. 9-44.
- Blatný, M. (2010). *Psychologie osobnosti: hlavní témata, současné přístupy*. Praha: Grada.
- Cakirpaloglu, P. (2012). *Úvod do psychologie osobnosti*. Praha: Grada.
- Cohen, M. (2002) Convergence: Maturation and integration in the course of a religious conversion. *Journal of the American Academy of Psychoanalysis*. 30, 383-400.
- Frankl, V. E. (1994). *Vůle ke smyslu: vybrané přednášky o logoterapii ; s příspěvkem Elisabeth S. Lukasové*. Brno: Cesta.
- Frankl, V. E. (1995). *Lékařská péče o duši: základy logoterapie a existenciální analýzy*. Brno: Cesta.
- Freud, S. (2017). *Totem a tabu: o podobnostech v duševním životě divocha a neurotika*. Praha: Portál.
- Glock, C. Y. (1962). On the study of religious commitment: Review of recent research bearing on religious character formation. *Religious Education*, (42), 98–110
- Halama, P.; Adamovová, L. a kol. (2006), *Religiozita, spiritualita a osobnost': vybrané kapitoly z psychologie náboženstva*, Bratislava: Ústav experimentálnej psychológie SAV
- Halík, T. (2006). Otázky a pochybnosti. In: Spolek evangelických kazatelů, Český ateismus: příčiny, klady, zápory (pp. 47–54). Benešov: Eman.

- Hamplová, D. (2000). *Náboženství a nadpřirozeno ve společnosti: mezinárodní srovnání na základě empirického výzkumu ISSP (International Social Survey Programme)*. Praha: Sociologický ústav Akademie věd České republiky.
- Hamplová, D., & Nešpor, R. (2009). Invisible Religion in a “Non-believing” Country: The Case of the Czech Republic. *Social Compass*, (4), 581–597.
- Havlíček, T., Klingorová, K., & Lysák, J. (2017). *Atlas náboženství Česka: The atlas of religions in Czechia*. Praha: Karolinum.
- Heider, F. (1958). *The psychology of interpersonal relations*. New York: Wiley.
- Hoskovcová, S. (2006). *Psychická odolnost předškolního dítěte*. Praha: Grada.
- James, W. (1930). *Druhy náboženské zkušenosti*. Praha: Melantrich.
- Janoušek, J. (1992) Sociálně kognitivní teorie Alberta Bandury. *Československá psychologie* [online]. 36 (5), s. 385-398
- Jung, C. G. (1993). *Analytická psychologie: Její teorie a praxe : Tavistocké přednášky* (2.vyd). Praha: Academia.
- Katechismus katolické církve*. (1995). Praha: Zvon, české katolické nakladatelství.
- Katolická církev v České republice* (2019). Praha: ČBK
- Maruna, S., Wilson, L., & Curran, K. (2006). Why God Is Often Found Behind Bars: Prison Conversions and the Crisis of Self-Narrative. *Research In Human Development*, 3, 161–184.
- Miovský, M. (2006). *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Praha: Grada.
- Paloutzian, R. F., Richardson, J. T., & Rambo, L. R. (1999). Religious Conversion and Personality Change. *Journal Of Personality*, 67 (6), 1047-1079.
- Paloutzian, R.F., & Santrock, J.W. (2002). Psychology of religion module, online edition to accompany J.W. Santrock, *Psychology*, 7th ed. Boston: McGraw-Hill Publishers.
- Pargament, K. I. (1997). *The psychology of religion and coping: theory, research, practice*. New York: The Guilford Press.

- Pargament, K. I., Koenig, H. G., & Perez, L. M. (2000). The many methods of religious coping: Development and initial validation of the RCOPE. *Journal of Clinical Psychology*, 56, 519–543.
- Pérez, John & Smith, Amy. (2014). Intrinsic religiousness and well-being among cancer patients: the mediating role of control-related religious coping and self-efficacy for coping with cancer. *Journal of behavioral medicine*. 38. 10.1007/s10865-014-9593-2.
- Piedmont, R. L. (1999). Does Spirituality Represent the Sixth Factor of Personality? Spiritual Transcendence and the Five-Factor Model. *Journal Of Personality*, 67 (6), 986-1013.
- Popp-Baier, U. (2001). Narrating Embodied Aims. Self-transformation in Conversion Narratives—A Psychological Analysis. *Forum Qualitative Sozialforschung / Forum: Qualitative Social Research*, 2 (3).
- Plháková, A. (2004). *Učebnice obecné psychologie*. Praha: Academia.
- Rambo, L. R. (1993). *Understanding religious conversion*. New Haven, CT: Yale University Press.
- Richardson, J. T. (1985). The active vs. passive convert: Paradigm, conflict in conversion/recruitment research. *Journal for the Scientific Study of Religion*, 24(2), 163–179
- Rogers, C. R. (2014). *Způsob bytí: klíčová témata humanistické psychologie z pohledu jejího zakladatele*. Praha: Portál.
- Rogers, C. R. (2015). *Být sám sebou: terapeutův pohled na psychoterapii*. Praha: Portál.
- Říčan, P. (2002). *Psychologie náboženství*. Praha: Portál.
- Říčan, P. (2007). *Psychologie náboženství a spirituality*. Praha: Portál.
- Říčan, P. (2010). *Psychologie osobnosti: obor v pohybu* (6., rev. a dopl. vyd., V Grada Publishing 2). Praha: Grada.
- Sedláček, J., Pražák, J. M., & Novotný, F. (1955). *Latinsko-český slovník* (17. vyd). Praha: Státní pedagogické nakladatelství.

- Spilka, B., & Schmidt, G. (1983). General Attribution Theory for the Psychology of Religion: Influence of Event-Character on Attributions to God. *Journal For The Scientific Study Of Religion*, 22 (4), 326-339.
- Slovník biblické teologie*. (1991). Velehrad: Křesťanská akademie
- Snow, D. A., & Machalek, R. (1983). The Convert as a Social Type. *Sociological Theory*, (1), 259-289.
- Snow, D.A., Machalek, R (1984) The sociology of conversion. *Annual Review of Sociology*, 10, 167-190.
- Staples, C. L., & Mauss, A. L. (1987). Conversion or Commitment? A Reassessment of the Snow and Machalek Approach to the Study of Conversion. *Journal For The Scientific Study Of Religion*, 26(2), 133-147.
- Stromberg, P. G. (1993). *Language and self-transformation: a study of the Christian conversion narrative*. New York, NY, USA: Cambridge University Press.
- Václavík, D., Hamplová, D., & Nešpor Z. R. (2018). Religious Situation in Contemporary Czech Society. *Central European Journal of Contemporary Religion* 2/2, 99 – 122.
- Vido, R., Václavík D., & Paleček, A. (2016). Czech Republic: The Promised Land for Atheists? *Sociology of Atheism* [Special Issue], *Annual Review of the Sociology of Religion* 7, 201–232.
- Weiner, B. (1986). *An attributional theory of motivation and emotion*. New York: Springer-Verlag
- Yamane, D. (2000). Narrative and Religious Experience. *Sociology Of Religion*, (61), 171-189.
- YOUCAT: katechismus katolické církve pro mladé*. (2011). Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství.
- Zinnbauer, B. J., & Pargament, K. I. (1998). Spiritual Conversion: A Study of Religious Change Among College Students. *Journal For The Scientific Study Of Religion*, 37(1), 161-180.

SEZNAM ELEKTRONICKÝCH ZDROJŮ

<https://www.cirkev.cz/cs/aktuality/190307nova-statisticka-rocenka-katoliku-na-svete-pribyva-pocet-knezi-klesa>

<https://www.czso.cz/csu/czso/nabozenska-vira-obyvatel-podle-vysledku-scitani-lidu-2011-61wegp46fl>

<https://www.pewforum.org/2012/12/18/global-religious-landscape-exec/>

SEZNAM PŘÍLOH

P1) INFORMOVANÝ SOUHLAS.....	84
P2) UKÁZKA STRUKTURY ROZHOVORU.....	85

P1) INFORMOVANÝ SOUHLAS

Informace o výzkumu

Zúčastníte se výzkumu, který je součástí diplomové práce s názvem Vliv konverze k římskokatolické církvi na změnu vědomí vlastní účinnosti. Výzkum bude probíhat formou jednoho rozhovoru, který bude nahráván a bude trvat přibližně hodinu. Cílem výzkumu je zjistit, jaké změny může konverze vyvolat ve vědomí vlastní účinnosti. Zajímám se tedy o průběh konverze, o to, jak jste ji prožíval/a a jak svoji víru a obrat k ní prožíváte dnes.

Účast na výzkumu je dobrovolná a informovaný souhlas je možné odvolat a z projektu odstoupit během nebo bezprostředně po rozhovoru.

Veškerá data, která se budou týkat hlavně Vašeho osobního života, budou od počátku anonymizována.

Informovaný souhlas

Výzkumnice: Bc. Štěpánka Lopaurová

Vedoucí diplomové práce: Mgr. Andrea Beláňová, Ph.D.

Prohlašuji, že jsem četl/a celý výše uvedený text Informace o výzkumu a porozuměl/a jsem jeho smyslu. Souhlasím s mojí účastí v uvedeném výzkumném projektu a s pořízením audionahrávky a rozumím, že mohu souhlas odmítnout, případně svobodně a bez udání důvodů z účasti odstoupit. Beru na vědomí, že veškeré informace budou anonymizovány a budou sloužit pouze pro účely zpracování diplomové práce

Jméno a příjmení: ..... Podpis:

.....

V ..... dne: .....

Rozhovor realizuje::

Jméno a příjmení: ..... Podpis:

.....

V ..... dne: .....

P2) UKÁZKA STRUKTURY ROZHOVORU

Obecně ke konverzi (jak probíhala konverze):

Co se dělo ve vašem životě, když jste se dostal/a k víře?

Co jste v té době řešil/a?

Řešil/a byste to dnes jinak?

Byla nějaká situace, která vám z nějakého důvodu utkvěla, byla pro vás něčím důležitá, nebo byla třeba nějak náročná? Někjaké setkání?

Jak jste došel/došla k tomu, že se stanete věřící, necháte se pokřtít? (Jak jste poznal/a, že se něco děje?) Byla nějaká situace, která vám pomohla se rozhodnout?

Jak to vnímalo okolí, když jste jim řekl/a, že se chcete nechat pokřtít?

Byl někdo proti tomu?

Kdo reagoval pozitivně?

Byl někdo, kdo vás podporoval, odrazoval?

Jak jste se cítil/a při rozhodování? Měl/a jste obavy, strach, nejistotu, těšil/a jste se, bylo to osvobozující?

Jakou roli pro vás hrála modlitba? Vztah s Bohem?

Srovnání života před a po konverzi:

Cítíte se teď jinak? (Prožíváte věci jinak?) Rozhodujete se jinak?

Jak a v čem se například změnila vaše návyky?

Jak teď nakládáte s časem, je v tom rozdíl?

Jakým aktivitám, činnostem teď dáváte přednost?

Jak se změnilo trávení vašeho volného času?

Co děláte, vnímáte jinak?

Jak se změnila vaše životní plány?

Když teď prožíváte nějakou náročnou, negativní situaci, jak to řešíte jako věřící člověk?

Jak byste to řešil/a předtím?

Jak reagujete dnes na situace, které jsou pro vás náročné?

Změna – prožitek, projevy, konflikty:

(Co to pro vás znamená, že se něco změnilo?)

Vybavujete si nějakou situaci, kdy vás víra odlišuje od ostatních, nebo vás s nimi naopak spojuje?

Jak se rozšířil, nebo zúžil okruh vašich známých? Jaké vnímáte změny ve vztazích s druhými lidmi (obecně)?

Změnil se nějaký váš konkrétní vztah? Jak se změnilly vaše vztahy v rodině, mezi přáteli, nebo v pracovním prostředí?

Změnilo to nějak vaše názory například na potrat? Politickou orientaci?

Homosexualitu nebo obecně sexualitu?

Jaké situace jsou pro vás teď obtížnější, nepříjemné? Jaké naopak snazší?

Jak vnímáte vztah s Bohem dnes? Jakou roli pro vás hraje modlitba dnes?

Čeho byste chtěl/a v životě dosáhnout? Co plánujete do budoucna?

Co pro tyto plány a životní cíle považujete za důležité?

Co vás v současnosti nejvíce trápí ve společnosti, mezi lidmi?

Co vám v současnosti dělá největší radost?

Kde se vidíte za pět let? Jaké je vaše největší přání?